

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΤΟΣ Β' - ΑΡΙΘ. 4

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1939

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Α. ΤΖΙΦΟΥ Τὰ θαῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ
 Γ. ΑΘΑΝΑ Ἴταλικές Μακέττες
 Φ. ΝΤΕ ΣΙΜΟΝΕ ΜΠΡΟΥΒΕΡ . . Μία ρυθμική μετάφρασις
 τοῦ Ἐθνικοῦ Ὑμνου
 † Μητροπολίτου ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ . . . Ἡ
 σημασία τῆς Θρησκείας διὰ τὴν ζωὴν
 Γ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ . . . Τὸ ἔργον καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἀρχιεπι-
 σκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου
 Γ. ΖΩΡΑ Ἡ αἰσιοδοξία τοῦ Κάλβου
 Φ. Μ. ΠΟΝΤΑΝΙ . . . Ἰωσήφ Καρντούτσι, ὁ τραγουδιστὴς τῆς
 Ἑλλάδος
 Φ. ΒΙΚΚΙΟ . . . Ἀνέκδοτος ἑλληνικὸς κώδιξ περὶ τῆς ἱστορίας
 τῶν Τούρκων Σουλτάνων
 Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ . . . Ἡ λατρεία τοῦ δένδρου εἰς τὴν Ἑλλάδα
 Ν. ΘΩΜΑΖΑΙΟΥ Ἑλληνικὲς σελίδες

Δ. ΜΠΑΛΑΜΟΥ, Ν. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ, Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ,
 Β. ΒΕΛΛΑ, Α. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ, Π. ΜΠΡΑΤΙΩΤΗ . . . Ὁ Μη-
 τροπολίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος

Ἀπὸ τὴν Ἑλληνο-ιταλικὴν πνευματικὴν κίνησιν - Ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν
 τύπον - Διαλέξεις ραδιοφωνικῶν σταθμῶν Μπάρι καὶ Ρώμης μηνὸς
 Μαρτίου. - Διάφορα

ROMA
 Via Montello 5

1. - Ι. ΜΟΡΟ, καθηγητού τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας: « Ἐρμηνεία τοῦ πέμπτου ἄσματος τῆς Θείας Κωμωδίας τοῦ Δάντου ».
2. - Γ. ΓΙΑΝΝΟΥΔΗ, ἱατροῦ, διευθυντοῦ τοῦ ὤτορινολαρυγγολογικοῦ τμήματος τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου Ἀθηνῶν: « Περὶ φωνιατρικῆς ».
3. - Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ, λογοτέχνου καὶ δημοσιογράφου: « Ἡ λατρεία τοῦ δένδρου εἰς τὴν Ἑλλάδα ».
5. - Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου κ. κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: « Θεῖον Κήρυγμα: "Ὁ, τι ἡ ἁμαρτία συντρίβει, ἡ ἀγάπη ἀνορθοῖ" ».
7. - Γ. ΖΑΝΑΝΙΡΙ, συγγραφέως καὶ δημοσιογράφου: « Ἡ ἑλληνο-αἰγυπτιακὴ πνευματικὴ συγγένεια ».
8. - Ι. ΜΟΡΟ, καθηγητοῦ τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας: « Ἐρμηνεία τοῦ ἑ' ἄσματος τῆς Θείας Κωμωδίας τοῦ Δάντου ».
9. - Κ. ΚΑΤΣΑΡΑ, ἱατροῦ νευρολόγου-ψυχιάτρου: « Ἡ ἐκλαίκευσις τῶν γνώσεων ».
11. - Π. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, καθηγητοῦ, λογοτέχνου καὶ διευθυντοῦ τοῦ « Ἀρχαίου Θράκης »: « Ἡ θρακικὴ ἡθογραφία ».
12. - Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου κ. κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: « Θεῖον κήρυγμα ».
14. - Μ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, λογοτέχνου, ποιητοῦ καὶ συγγραφέως « Ἡ Ἁγία Φωτεινὴ τῆς Σμύρνης ».
15. - Ι. ΜΟΡΟ, καθηγητοῦ τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας: « Ὁ Λεονάρντο ντὰ Βίντσι ».
16. - Γ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ, ἀρχιτέκτονος Δήμου Πειραιῶς καὶ καλλιτεχνικοῦ συνεργάτου τῆς « Ἀκροπόλεως »: « Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ στὴν Ἑλλάδα ».
18. - « Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλλήνου ἐν Παριεῖσις πρεσβευτοῦ κ. Ν. ΠΟΛΙΤΟΥ διὰ τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν ».
- « Γιὰ τὴ σύγχρονη Κέα ».
19. - Α. Ε. τοῦ Ὑφυπουργοῦ Ἐμπορικῆς Ναυ-

τιλίας κ. Α. ΤΖΙΦΟΥ: « Τὸ θαῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ».

- Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου κ. κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: « Θεῖον Κήρυγμα: Προσευχθῆτε ».
20. - Θ. ΒΟΡΕΑ, ἀκαδημαϊκοῦ, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: « Λόγος ἐπὶ τῇ τεσσαρακονταετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως ».
21. - Μ. ΣΙΓΟΥΡΟΥ, ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ δημοσιογράφου: « Φιλοπατρία καὶ πόησι ».
22. - Ι. ΜΟΡΟ, καθηγητοῦ τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας: « Λεονάρντο ντὰ Βίντσι - β' μέρος ».
23. - Α. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, λογοτέχνης καὶ συγγραφέως: « Ἡ Λαϊκὴ Τέχνη ».
25. - Μ. ΒΟΛΟΝΑΚΗ, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: « Ἡ 25^η Μαρτίου, ἡμέρα τῆς Ἑθνικῆς Παλιγγενεσίας ».
- Χ. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ, δημάρχου Μεσολογγίου: « Ἡ Ἑθνικὴ Ἑορτὴ ».
26. - Γ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, ἀκαδημαϊκοῦ, λογοτέχνου: « Ὁ Ἑλληνισμὸς κὶ ἡ 25^η Μαρτίου: Σύντομη ἱστορικὴ ἐπισκόπησις ».
- Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου κ. κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: « Θεῖον Κήρυγμα: Τὸ παράπονον τοῦ Ἰησοῦ ».
27. - « Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1821: Ὁμιλίαι καὶ κρίσεις Ἑλλήνων λογίων ».
28. - Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ, δημοσιογράφου καὶ λογοτέχνης: « Ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ».
29. - Ι. ΜΟΡΟ, καθηγητοῦ τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας: « Ὁ Ραφαῆλος ».
- Δ. ΨΑΘΑ, δημοσιογράφου: « Εὐθυμωγράφημα: Ἡ ἀφιέρωσις ».
30. - Κ. ΚΑΤΣΑΡΑ, ἱατροῦ, νευρολόγου-ψυχιάτρου: « Ἐπὶ τῇ 80ετηρίδι τοῦ ἱατροῦ Καρδαμάτη ».

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ (*)

Ραδιοφωνικὴ ὁμιλία τῆς Α. Ε. τοῦ Ὑφυπουργοῦ Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας κ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΤΖΙΦΟΥ

Ὀλίγοι λαοὶ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τὴν μεγάλην, τὴν ἀπεριόριστον ἀγάπην πρὸς τὴν θάλασσαν, ποὺ ἐπέδειξαν ἀνέκαθεν οἱ Ἕλληνες. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἀκόμη ποὺ ἐγράφετο ἡ πρώτη σελὶς τῆς ἱστορίας μας, ἡ θάλασσα ἤρχισε νὰ παίζει κύριον ρόλον εἰς τὴν ζωὴν μας, εἰς τὸ μέλλον μας καὶ τὴν ἀνάπτυσίν μας.

Ὁ ὠραῖος μάλιστα μῦθος τῆς « Ἀργεῦς », ὁ θαλασσοπόρος Ὀδυσσεύς, καὶ τόσα ἄλλα φανεροῦν πόσον, πολὺ πρὶν ἀκόμη, εἰς τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς προϊστορίας, ἡ Ἑλλάς εἶχε συνδέσει τὴν τύχην της μετὰ τὸ ὕγρον στοιχεῖον. Ἐκτοτε ἀνὰ πᾶσαν ἐποχὴν, ἀπὸ τῆς Ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μέχρι τῆς Ναυμαχίας τῆς Ἑλλης, ὁ Ἕλληνας λαὸς ἀπέδειξε τοὺς στενοὺς δεσμοὺς ποὺ τὸν ἐνώνουν μετὰ τὴν θάλασσαν καὶ χάρις εἰς τοὺς ὁποίους ἐγράφησαν αἱ ἐνδοξότεραι σελίδες τῆς ἱστορίας του.

Οἱ δεσμοὶ αὗτοι ἐσφυρηλατήθησαν ὅμως ὄχι μόνον μετὰ κόπους, ἀλλὰ καὶ μετὰ θυσίας πολλὰς. Εἰς χιλιάδας ὀλοκλήρους ἀνέρχονται οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι εἴτε ἐν πολέμῳ εἴτε ἐν εἰρήνῃ ἐθυσιάσθησαν εἰς τὸν ὕγρον βωμόν. Καὶ σήμερον ἀκόμη δὲν παρέρχεται ἡμέρα σχεδὸν χωρὶς νὰ γνωσθῇ καὶ μία νέα σκληρὰ πάλη Ἑλλήνων μετὰ τὴν θάλασσαν, πάλη ποὺ δὲν ἀπολήγει πάντοτε εἰς τὴν νίκην τῶν πρώτων.

Κάθε βράχος, κάθε κόλπωσις τῶν ἀκτῶν τῆς Πατρίδος μας, ἀλλὰ καὶ κάθε σημεῖον τῶν θαλασσῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ μέχρι τῆς Βορείου Θαλάσσης καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ, ἔχει παραστῆ μάρτυς τῶν δραμάτων τῆς πάλης, τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων ναυτικῶν μας, τὴν ἐπιστροφήν τῶν ὁποίων ἀναμένουν αἱ οἰκογένειαι των. Δυστυχεῖς μητέρες, σύζυγοι καὶ ἀδελφαὶ θρηνοῦν συχνὰ τὸν χαμόν, μετὰ τὸν ἐνδόμυχον φόβον ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν εἶναι πιθανὸν νὰ τοὺς ἀναγγεληθῇ ἡ ἀπώλεια καὶ ἄλλου τέκνου ἢ ἀδελφοῦ.

(*) Μετεδόθη ἀπὸ τοὺς Ραδιοφωνικοὺς Σταθμοὺς Μπαρί καὶ Ρώμης (βραχέων κυμάτων) τὸ ἑσπέρας τῆς 19 Μαρτίου, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ Δήμου Πειραιῶς διοργανωθείσης ἡμέρας « Ἀπωλεσθέντων Ναυτικῶν ».

Ούτε όμως οί κίνδυνοι, ούτε αἱ προτροπαὶ τῶν οἰκείων των εἶναι δυνατὸν νὰ συγκρατήσουν τοὺς ἥρωϊκοὺς μας ναυτίλλους ἀπὸ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου των σκοποῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἀφιερώνονται ὀλοφύχως, ἔτοιμοι νὰ θυσιάσθωσιν καὶ αὐτοί.

Ἄλλ' ἡ ὑπηρεσία τὴν ὅποιαν προσφέρουν οἱ ἥρωες οὗτοι καὶ ἡ ἀπόλειά των δὲν ἀποτελεῖ οἰκογενιακὸν ζήτημα, ἀλλ' ἐθνικὴν ὑπόθεσιν ὑψίστης σημασίας. Διὰ τοῦτο δὲ τὰ δάκρυα τῶν οἰκογενειῶν των δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ καταδείξουν τὴν μεγάλην λύπην πού συνέχει τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δῆμος Πειραιῶς ἀντελήφθη ἐγκαίρως τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς λύπης πρὸς τοὺς ἀφανεῖς ἥρωας τῆς θαλάσσης, λύπης ἡ ὅποια συμπεριέχει καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὸν θάυμασμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην παντὸς Ἑλληνοσ πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν ἀπολεσθένων ναυτικῶν, καὶ ἀπεφάσισε νὰ καθιερώσῃ κατὰ τὸ τελευταῖον Ψυχασάβατον μίαν σεμνὴν τελετὴν κατὰ τὴν ὅποιαν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Πειραιῆς, θὰ τελεσθῇ μία ἐπιμνημόσυνος δέησις διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς τῶν ναυτικῶν οἱ ὅποιοι ἐπάλαισαν καὶ ἠττήθησαν.

Ἡ πρώτη δέησις δὲν εἶναι ἀπλῶς μία τελετὴ μὲ τὴν ἔννοιαν πού δίδεται συνήθως εἰς τὴν λέξιν, οὔτε ἐθεωρήθη ὀρθὸν νὰ προσφωνηθῶσιν κατ' αὐτὴν λόγοι ἐπὶ λόγων, οἱ ὅποιοι, εἰς παρομοίας περιστάσεις, δὲν ἔχουν ἄλλο ἀποτέλεσμα παρὰ νὰ μειώνουν τὴν σημασίαν καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς στιγμῆς. Ἐκρίθη ἀρκετὸν ἕνας στέφανος ἀπὸ δάφνην καὶ ἄνθη, ὁ ὅποιος ὅμως θὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἐκδήλωσιν ἑνὸς λαοῦ ἀντιλαμβανομένου βαθύτατα τὴν ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τραγικὴν θυσίαν τῶν ναυτικῶν πού δὲν θὰ ἐπιστρέψουν ποτὲ εἰς τὴν θαλαπωρὴν τῆς πατρώας γῆς.

ΙΤΑΛΙΚΕΣ ΜΑΚΕΤΤΕΣ

[Ἡ «Ἐπιθεώρησις» θεωρεῖται εὐτυχῆς δημοσιεύουσα πρώτη ἐκλογὴν ποιημάτων ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτον συλλογὴν «Ἴταλικὲς Μακέττες», προσεχοῦς ἐκδόσεως, τοῦ γνωστοῦ ποιητοῦ Γ. Ἀθάνα].

ROMA

Μὲ τὴν Ἀθήνα στάθηκες Πατρίδα στίς Πατρίδες
Τὸ βάρος δὲ σὲ κούρασε ποτὲ τῆς ἱστορίας,
Στιγμὲς γιὰ σὲ μετροῦν, θαρρεῖς, οἱ χιλιετηρίδες
Κι ὅλο σὲ φλέγει ὁ πυρετὸς τῆς κοσμοκρατορίας!

VENEZIA

«... Στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ χρυσαφικά σου!» ⁽¹⁾
Μικρὰ παιδιὰ στὴ κούνια μας μᾶς ἔχεις νανουρίσει
Μὰ στέκει κι ἀπ' τὸ θρόλο της πὶ' ὄμορφη ἢ ὀμορφία σου!
Ποτὲ δὲ θάρθη ὁ πιὸ στεριὸς πού θὰ σὲ τραγουδήσῃ!

RAVENNA

Πολύχρωμη ἀντανάκλασι τοῦ Βυζαντίου στὴ Δύσι
Κ' οἱ Τέχνες κ' οἱ ἐπιστῆμες της φῶς ἀπὸ σὲ ἔχουν πάρει
Μὰ ὅλη τὴ λάμψι του σὺ ἐδῶ σ' ἕνα ψηφὶ ἔχεις κλείσει
«... Σ' ἕνα ψηφί, σ' ἕνα ρηγί, σ' ἕνα μαργαριτάρι.» ⁽²⁾

PADOVA

Μέσα στίς γέρικες Σχολές τῆ Γνωσῆς ἔχουν πυκνώσει
Τῆς διδαχῆς οἱ ἀντίλαλοι καὶ τῆς σοφίας οἱ τόμοι
Μὰ ἡ ἐπιστῆμη ἂν τράνεψε κι ἂν γίνῃ κι ἄλλη τόση,
Ἄγιε μου Ἀντώνη, πιὸ τρανὴ θὰ μένη ἢ Πίστι ἀκόμη!

(1) Ὁ πρῶτος στίχος εἶναι δημοτικὸς ἀπὸ ἐλληνικὸ λαϊκὸ νανουρίσμα.

(2) Ὁ τελευταῖος στίχος εἶναι δημοτικὸς ἀπὸ ἕνα παλιὸ δίστιχο γιὰ τὰ μωσαϊκὰ τοῦ βυζαντινοῦ μοναστηριοῦ «Δαφνί», κοντὰ στὴν Ἀθήνα.

VERONA

Θρησκευτική κατάνυξι στήν κρύπτη τοῦ San Zeno
Καί στήν Ἀρένα μουσική λατρεία τῆς μπαγκέττας
Σᾶς προσπερνῶ, Scaligeri, καί τ' ἄνθη μου πηγαίνω
Στόν ἅγιο τάφο τοῦ Ρωμαίου καί τῆς Ἰουλιέττας..

CORTINA

Τιτάνες μεγάλοπτεροι τριγύρω οἱ Δολομίτες
Τῆς γελαστῆς κοιλάδας σου περιφρονοῦν τὰ κάλλη
Μ' αὐτῆ τοὺς κοσμογυριστές καί τοὺς κοσμοπολίτες
Καί με τῆ χλόη της τοὺς πλανᾶ καί με τὰ χιόνια πάλι!

MISURINA

Χιονόσκεπες βουνοκορφές καί δασωμένα πλάγια
Τὴν ὁμορφιά τους χαίρονται μόνο σ' ἐσὲ ὅταν πέφτει
Κ' ἐσὺ γεμάτη παρθενιά, κ' ἐσὺ γεμάτη μάγια
Μοιάζεις με τῆς Ἀρτέμιδας τὸ μυστικὸ καθρέφτη!

Εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος μία ρυθμικὴ ἰταλικὴ μετάφρασις τοῦ Ὕμνου εἰς Ἐλευθερίαν τοῦ Σολωμοῦ τοῦ φιλέλληνος Arturo Giordano.

Ἐπίσης ἄρθρα τῶν κ. κ. Γ. Ζώρα: «Ἀνέκδοτος θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως», Μ. Σιγοῦρου: «Φιλοπατρία καὶ ποίησις», Γ. Μαρκοπούλου: «Ἡ Λαϊκὴ Ἀρχιτεκτονικὴ στήν Ἑλλάδα», Ν. Θωμαζαίου: «Ἑλληνικὲς σελίδες», Δ. Φλόρε: «Ἴταλοι Ἕλληνισταί: ὁ Φ. Ντὲ Σιμόνε - Μπροῦβερ καὶ τὸ ἔργον του».

Ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς τεύχους ἐγκαινιάζεται καί ἡ «Κριτικὴ στήλη» διὰ τὰ τελευταῖα ἑλληνικὰ βιβλία.

ΜΙΑ ΡΥΘΜΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΥΜΝΟΥ

τοῦ καθηγητοῦ νεοελληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Σχολὴν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν Νεαπόλεως
κ. FRANCESCO DE SIMONE - BROWER

(Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Ἐθνικοῦ μας ποιητοῦ Σολωμοῦ βρῆκε στήν Ἰταλία πολλοὺς θαυμαστές, κί ὅτι διάφοροι λόγιοι ἔγραψαν κατὰ καιροὺς πολλὴ ἐνδιαφέρουσες μελέτες γι' αὐτὸν καί μετέφρασαν στήν ἰταλικὴ τὰ κυριώτερα ποιήματά του. Ἰδιαιτέρα ὁ «Ὕμνος εἰς Ἐλευθερίαν» τράβηξε τὴ προσοχὴ καί μεταφράστηκε ἐπανεπιλημμένως στήν Ἰταλικὴ γλῶσσα. Μιὰ τέτοια μετάφρασις εἶναι καί κείνη ποὺ δημοσιεύεται παρακάτω καί ποὺ ὀφείλεται στόν γνωστὸ φιλέλληνα καθηγητὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης στὴ Σχολὴ Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τῆς Νεαπόλεως κ. Francesco De Simone - Brower, ποὺ τόσο ἐργάστηκε στὴ Πατρίδα του γιὰ τὴν Ἑλλάδα καί γιὰ τὴ διάδοσι τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας (1). Ἡ μετάφρασις τοῦ Ὕμνου, περιλαμβάνει μόνο τίς πρώτες δεκαεξί στροφές καί παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι ἔχει γίνει με τέτοιο ρυθμὸ, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ τραγουδιέται πάνω στὴ μουσικὴ τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὕμνου τοῦ Μαντζάρου. Δημοσιεύτηκε τὴ πρώτη φορὰ στὸ ἰταλικὸ περιοδικὸ Nuova Cultura τῆς Νάπολης (τόμος Α', τεῦχος 1, Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1921, σελ. 79 ἐπ.) με ἓνα μικρὸ σημείωμα τοῦ μεταφραστοῦ καί εἶναι σήμερὰ δυσεύρετη).

INNO ALLA LIBERTÀ

Ti conosco dal gagliardo
taglio acuto dell'acciar,
ti conosco al fiero sguardo
che il suol osa misurar.

*

Degli Ellèni dalle sante
ossa alfine uscita già
prode sì qual fosti innante
salve, oh salve, Libertà!

*

Colà dentro dimoravi
nell'angoscia e nel rissor,
ed un labbro tu aspettavi,
ti dicesse: Oh torna ancor!

A venir quel dì tardava,
e silenzio ovunque fu;
chè il terror tutto oscurava,
l'opprimea la schiavitù.

*

Sol conforto, o sventurata,
ti restava a ricordar
la grandezza tua passata
e in narrarla a lagrimar.

*

E attendevi sempre invano
un accento liberal:
l'una man colpia la mano
nello spasimo fatal.

(1) Γιὰ τὸ ἔργο καί τὴ φιλελληνικὴ δράσι τοῦ κ. Francesco De Simone - Brower θὰ δημοσιευθῆ λεπτομερῆς μελέτη τοῦ δρ. Dante Flore εἰς προσεχὲς τεύχος.

E dicevi: Ahi, dalle pene
il mio capo trarrò più?
Grida, lagrime, catene
rispondevano di su.

*

Allor fosco il guardo alzavi
in fra i pianti e nel dolor,
e dai panni sanguinavi
greco sangue in copia fuor.

*

So che in vesti sanguinose
queta uscivi in stranio suol,
altre braccia poderose
ricercando, nel tuo duol.

*

Sola tu la via prendesti
ritornasti sola qua;
poichè gli uscì non son prestì
se il bisogno picchia là.

*

Chi per te pianse di cuore
ma ristoro alcun non diè;
chi promise il suo favore,
e crudel rise di te.

Altri, ahimè, che in tua sventura
assai lieti si mostrâr:
Va, dicean con voce dura,
va, i tuoi figli a ritrovar.

*

Fugge ratto indietro il piede
l'erba e il sasso a calpestar,
che ti fan con certa fede
di tue glorie rimembrar.

*

L'umil capo vai girando,
desolata, intorno, ahimè;
qual meschin che va bussando,
e di peso il viver gli è.

*

Sì, ma or lotta ogni tuo figlio
senza posa, con ardir:
e non cerca altro consiglio
che di vincere o morir.

*

Degli Ellèni dalle sante
ossa alfine uscita già,
prode sì qual fosti innante
salve, oh salve, Libertà!

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΖΩΗΝ
τοῦ ἀοιδίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

(Ἀναδημοσιεύομεν κατωτέρω ὁμιλίαν τοῦ ἀοιδίου Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, μεταδοθεῖσαν κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων τοῦ Ῥαδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν καὶ διαπνεομένην ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ὑπὲρ τῆς Θρησκείας καὶ Πατρίδος ἰδανικά, ἅτινα διέκριναν πάντοτε ὄλην τὴν ζωὴν καὶ πᾶσαν δρᾶσιν τοῦ πολυκλαύστου Ἱεράρχου).

Ἐνθερμος εὐχαριστία καὶ αἶνος ὀφείλεται πρὸς τὸν ὑψίστον Θεόν, ὁ ὁποῖος φωτίζει καὶ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοιαύτας ἐφευρέσεις, ὅποιον τὸ Ῥαδιόφωνον δυναμένας, νὰ συντελέσουν εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν του. Τὸ Ῥαδιόφωνον ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως μίαν τῶν θαυμασιωτέρων ἐφευρέσεων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὑπενθυμίζει δ' ἐν μέρει τὸ τοῦ ψαλμοῦ « Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιήσιν δὲ χειρῶν Αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἐρεύγεται ῥῆμα καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει ἡμέρας. Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν ». Ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ κόσμου διὰ μέσου τεραστίων ἀποστάσεων μεταδίδεται ἡ ἀνθρωπίνη λαλιὰ καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ πνευματικὴ ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ φιλότιμη πατρίς μας Ἑλλάς, ἔχει μεγάλως νὰ ὠφεληθῇ διὰ τοῦ θαυμασίου τούτου ὄργανου, διὰ τῆς δι' αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ καθοδηγήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Διότι εἰς τοῦτο κυρίως πρέπει ν' ἀποβλέπη ἢ ἐφευρέσεις αὐτῆ, οὐχὶ ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὴν τέρψιν διὰ τῆς σεμνῆς μουσικῆς, ἀλλὰ προπάντων εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ λαοῦ ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων, εἰς τὴν μετάδοσιν ὠφελίμων γνώσεων καὶ ὀδηγιῶν, χρησίμων διὰ τὴν ζωὴν.

Διὰ τοῦτο, ὁμιλῶν πρὸς τὸν εὐσεβῆ ἑλληνικὸν λαόν, διὰ τοῦ θαυμασίου τούτου ὄργανου τῆς ἀνθρωπίνης ἐπινοήσεως, καθῆκόν μου θεωρῶ πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ συστήσω πρὸς αὐτὸν ὅπως ἐμμένῃ σταθερῶς εἰς τὰς σωτηριώδεις ἀρχὰς τῆς ἀγίας μας Θρησκείας καὶ εἰς τὰς συνυφασμένας πρὸς αὐτὰς ἐθνικὰς μας παραδόσεις. Εἶναι ἄλλως τε κοινῶς ἀντιληπτὸν ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου χάνει τὴν ἀξίαν της χωρὶς τὴν πνοὴν τῆς θρησκείας καὶ τῶν ὑψηλῶν ιδεωδῶν. Μόνον ἡ θρησκεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ὁποία ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀρχικὴν του προέλευσιν, τὸν λόγον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς του, ἐξυψώνει [τὴν ζωὴν του, δίδει εἰς αὐτὴν τὴν ἀληθῆ της ἔννοιαν καὶ δεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν δρόμον τῆς εὐτυχίας. Ἡ εὐτυχία καὶ ἡ χαρὰ ἀποτελοῦν ἐνδόμυχον πόθον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἐνῶ ἡ θλίψις καὶ ἡ δυστυχία εἶναι κάτι τι ξένον πρὸς αὐτὴν. Ἄλλ' εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπέκειται ν' ἀπολαύσῃ τὴν χαρὰν ἢ τὴν θλίψιν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἰδικὴν του προσωπικὴν προσπάθειαν.

Τὰ αἰώνια καὶ ἀκατάλυτα διδάγματα τῆς ἀγίας χριστιανικῆς θρησκείας, αἱ ὑψηλαὶ καὶ μεγάλαὶ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἡρμῆνευσαν οἱ μεγάλοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελοῦν διὰ τὸν χριστιανὸν φῶς,

ἀντιθέτως δ' εὐρίσκεται εἰς τὸ σκότος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ζῆ μακρὰν τῆς θρησκείας, διότι ἀγνοεῖ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς ζωῆς, τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τὸν αἰώνιον προορισμὸν του. Καὶ ὅπως ὁ ἥλιος φωτίζει καὶ θερμαίνει καὶ ζωογονεῖ τὴν φύσιν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστις, ἡ ὁποία ἔχει ὡς καρπὸν τὴν ἀρετὴν, φωτίζει, θερμαίνει, καὶ ζωογονεῖ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τὴν μὲν ἀρετὴν ἀκολουθοῦν πάντοτε ἡ εὐτυχία καὶ ἡ χαρὰ, ἐνῶ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ πικρὸς καρπὸς τῆς ἀπιστίας, ἀκολουθοῦν ἡ δυστυχία καὶ ἡ θλίψις, τὰ τραγικὰ δράματα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ κακόν καὶ τὰς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ συμφορὰς. Εἶναι ἠθικὸς νόμος ἀπαράβατος, τὸ ἀγαθὸν νὰ ἔξη ὡς συνέπειαν καὶ ἄμεσον ἐπακολούθησιν τὴν εὐτυχίαν, τὸ δὲ κακὸν νὰ ἔξη ὡς σύντροφον τὴν δυστυχίαν. Τὸ μὲν ν' ἀμείβεται, τὸ δὲ νὰ τιμωρῆται.

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ζῆ εἰς τὸ ἀγαθόν, ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος, δημιουργεῖ περὶ ἑαυτὸν μίαν ἀτμόσφαιραν χαρᾶς, ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, εἶναι δίκαιος καὶ ἐλεήμων, ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐργασίαν του, τὴν ὁποῖαν καθιστᾷ πηγὴν τῆς εὐδαιμονίας του, ἀποφεύγει τὰς καταχρήσεις, εἶναι ἐγκρατὴς εἰς ὅλα, ἀνώτερος τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα ὑποβιάζουν πολλὰκις τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν θέσιν ἀλόγου ζώου. Ἀντιθέτως, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ζῆ εἰς τὸ κακόν, περιστρέφεται περὶ τὴν πνιγερὰν ἀτμόσφαιραν τῆς δυστυχίας καὶ τῆς διαρκoῦς στενοχωρίας, γίνονται δοῦλος τῶν παθῶν, παραδίδεται εἰς καταχρήσεις, μισεῖ τὴν ἐργασίαν του, μισεῖ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ζῆ βίον ἀνάμικτον, ἐκ τοῦ ὁποῖου πάσχει σωματικῶς καὶ ψυχικῶς καὶ τέλος συντρίβεται καὶ καταστρέφεται. «Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας θάνατος», κατὰ τὴν Γραφήν. Ἄλλοίμονον, ἂν ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἔχει οἰκογένειαν. Μεταβάλλει τὸ σπίτι του εἰς ἄδην. Ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ ἐνάρετος οἰκογενειάρχης ζῆ βίον εὐτυχῆ. Καὶ ὁ μὲν ἐνάρετος ἄνθρωπος μένει πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρχάς, δὲν παρασύρεται ἀπὸ ἰδέας ἀνατρεπτικὰς, ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος καταφρονεῖ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς γίνεται θῦμα τῶν ἀνατρεπτικῶν ἀρχῶν καὶ προξενεῖ συμφορὰς καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν του καὶ εἰς τὴν πατρίδα του, διότι τὸ μὲν ἀγαθὸν εἶναι δημιουργικόν, ἐνῶ τὸ κακὸν εἶναι πάντοτε καταστρεπτικόν, ὅπως ἡ πυρκαϊά.

Αὐτὰς τὰς δύο εἰκόνας τὰς βλέπομεν ὅλοι ἀναγλύφους καθ' ἐκάστην ἐνώπιόν μας. Βλέπομεν τοὺς καρποὺς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοὺς καρποὺς τοῦ κακοῦ, τοὺς εὐτυχεῖς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἐφαρμόζουν εἰς τὴν ζωὴν των τὰς χριστιανικὰς ἀρχὰς, ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐκδηλώνουν τὴν καλωσύνην καὶ τὴν ἀγαθότητα, τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς κάθε καλόν. Ἀλλὰ βλέπομεν καὶ τοὺς δυστυχεῖς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται μακρὰν τῆς θρησκείας, σκληροὺς, ἀφιλανθρώπους, ἀδίκους καὶ παράφορους, βλέπομεν τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὰς ἐθνικὰς μας παραδόσεις καὶ εἰς τὴν πατρίδα ἀληθεῖς Ἕλληνας, καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀποξενοῦνται ἀπ' αὐτῆς. Διότι εἶναι δυστυχῶς πολὺ ὀλισθηρὸς ὁ κατήφορος τοῦ κακοῦ καὶ παρασύρει εἰς πολλὰ ἄτοπα τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔταν κυριευθῆ ἀπὸ τὸ κακόν, ἀσυγκράτητος ἤμπορεῖ νὰ φθάσῃ καὶ μέχρις ἀρνήσεως τῆς πατρίδος του καὶ μέχρι καταπατήσεως τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει χάνει κάθε ἀξίαν ἢ ζωὴν του.

Ἴδου διατὶ πρέπει νὰ εἴμεθα πιστοὶ καὶ σταθεροὶ εἰς τὰς σωτηριώδεις ἀρχὰς τῆς ἀγίας θρησκείας καὶ εἰς τὰς συνυφασμένας πρὸς αὐτὰς ἐθνικὰς μας παραδόσεις, νὰ ζῶμεν δηλαδὴ ὡς ἀληθινοὶ χριστιανοὶ καὶ ἀληθινοὶ Ἕλληνες, ἔχοντες ὀρθὴν ἀντίληψιν τῆς ἐννοίας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς. Ἐκαστος Ἕλλην διὰ τῆς ἠθικῆς του ζωῆς καὶ διὰ τῆς πιστῆς τηρήσεως τῶν καθηκόντων του, ἄς ἀποβαίῃ ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ δύναμις τοῦ συνόλου τῶν Ἑλλήνων καὶ παράγων προόδου τῆς μεγάλης καὶ ἐνδόξου πατρίδος Ἑλλάδος, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς περιμένει τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν πρόοδόν τῆς. Ἡ εὐτυχία τῆς πατρίδος εἶναι καὶ τῶν τέκνων τῆς εὐτυχία.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ραδιοφωνικὴ διάλεξις τοῦ Προπρυτάνεως καὶ τακτικοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

(Τιμῶν τὴν μνήμην τοῦ πολυκλαύστου αἰδίου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς Μπάρι διώργανωσε ἐπὶ τριήμερον — κατὰ τὰς ἐσπέρας τῆς 22ης, 23ης καὶ 24ης Δεκεμβρίου — εἰδικὰς μεταδόσεις, ἀφιερωμένας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔργου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀκουράστου Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Κατωτέρω δημοσιεύονται σχετικὴ ὁμιλία τοῦ Προπρυτάνεως Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Παπαμιχαήλ, ὡς καὶ γινῶμαι διαπρεπῶν Ἑλλήνων λογίων).

Συμπληροῦται σήμερον ἀκριβῶς τρίμηνον, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἢ δὲ τόσον πενήθησασα διὰ τὸν ἀπροσδόκητον θάνατόν του ἑλληνικὴ ψυχὴ παρηγορεῖται τελοῦσα κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὸ ἱερόν του μνημόσυνον. Τὸ ἀκόμη νωπὸν τοῦ τάφου του χῶμα ἤδη ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ ἐνταφιασμοῦ του ἐστολίσθη μὲ τὰ ἄνθη ἐνὸς σπανίου θαυμασμοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον καὶ οἱ σοφοὶ καὶ οἱ ἄσοφοι κύπτουν ἐπάνω εἰς τὴν ζωὴν, τὸ ἔργον καὶ τὸν θάνατον μιᾶς σπανίας προσωπικότητος, ἢ ὁποῖα ἐπέρασεν ὡς φωτεινὸν καὶ γλυκὺ μετέωρον εἰς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἱεραρχίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως.

Ὁλόκληρος ἡ σταδιοδρομία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσόστομου δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς πνευματικὸς θρίαμβος. Διότι ὁ Χρυσόστομος ἦτο πρὸ παντὸς καὶ δι' ὅλης τῆς ζωῆς πνευματικὴ ὑπαρξις, πρόσωπον μὲ πνευματικὸν περιεχόμενον καὶ πνευματικούς σκοποὺς. Ἐπιστήμη καὶ ἀρετὴ ὑπῆρξαν οἱ δύο πόλοι, περὶ τοὺς ὁποῖους ἐστρέφετο ἡ ψυχὴ του, οἱ μοναδικοὶ στήμονες, ποὺ ἐξύφραναν τὸ ὠραῖον ὕφασμα τῆς ζωῆς του. Ὡς τοιοῦτος διήνησε τὰς σπουδὰς του ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σμύρῃ καὶ Ἱεροσολύμοις τὸ πρῶτον, ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν ἔπειτα καὶ κατόπιν ἐν ταῖς θεολογικαῖς Ἀκαδημίαις τῆς Ρωσσίας. Τὸ ἐπιστημονικόν του στάδιον ἤρχισεν ὡς καθηγητῆς

τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ τῶν Ἱεροσολύμων, ὅπου ἔδρυσε καὶ τὸ θεολογικὸν περιοδικὸν «Νέα Σιών», τὸ ἐσυνέχισεν ἔπειτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τὸ ἐκορύφωσεν ἐν Ἀθῆναις. Διηύθυνεν ὡς κληρικὸς τὴν Σχολὴν τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν Ριζάρειον Σχολὴν Ἀθηνῶν. Διὰ τὴν ἀδιάλειπτον συγγραφικὴν του δρᾶσιν ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸν ἀνεκέρηξεν ἐπίτιμον διδάκτορα τῆς θεολογίας, ὅταν δ' ἐκενώθη ἡ ἔδρα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ἀναστασίου Διομήδους Κυριακοῦ, τὸν ἐξέλεξε παμψηφεί διάδοχόν του. Ἡ σοφία τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου, ἡ σεμνότης, ἡ σοβαρότης καὶ ἡ μετριοφροσύνη του κατέστησαν τὴν Ριζάρειον Σχολὴν κέντρον ἐντεύξεως τῶν ἱεραρχῶν καὶ τῶν ἐπιστημόνων, διὰ δὲ τὴν θεολογικὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σχολὴν ἀπετέλει πραγματικὴν πνευματικὴν δύναμιν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, ὅταν εἰς ἐποχὴν χαλεπωτάτων ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν εἶχε κενωθῆ ὁ Μητροπολιτικὸς θρόνος Ἀθηνῶν, εἰς τὸ πρόσωπόν του συνεκεντρώθη ἡ κοινὴ προσοχή. Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἐπιστημονικοὶ κύκλοι καὶ οἱ ἰθύνοντες τὰ τοῦ Κράτους εἰς τὸν Χρυσόστομον Παπαδόπουλον ἀπέβλεψαν διὰ τὸ πανθομολογούμενον πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν του κῦρος, δι' αὐτοῦ καὶ μόνον ἠλπίζετο οὐ μόνον νὰ ἀποκατασταθῆ ἡ τάξις καὶ ἡ γαλήνη εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναδειχθῆ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀξία τῆς ὑψηλῆς θέσεώς της καὶ τῆς μεγάλης ἀποστολῆς της.

Ἡ ἐπὶ δεκαεξαετίαν ὕλην δρᾶσις τοῦ Χρυσοστόμου ὡς Ἀρχιεπισκόπου ἐδικαίωσε πλήρως τὰς προσδοκίας ἐκείνας· παρὰ τὴν ἄκρας πολυκύμαντον περίοδον, καθ' ἣν προήδρυσε τῆς Ἐκκλησίας, ὅτε αἱ ἄκανθοι τῆς διακονίας του ἀπετέλουσαν σχεδὸν διαρκῶς τὴν μόνιμον δοκιμασίαν του, ἡδύνατο ψυχραίμως καὶ ἀταράχως καὶ μὲ τὸ βλέμμα ἀθόλωτον νὰ βαδίζῃ πάντοτε πρὸς τὰ πρόσω. Τοιοῦτρόπως κατησφάλιζε μὲν τὴν ἡρεμίαν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν, προῆγε δὲ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας εἰς ζηλευτὴν περιωπὴν διὰ τῶν ἀδιαλείπτων μεριμνῶν του ὑπὲρ τῆς κανονικῆς εὐρυθμίας καὶ ὑπὲρ τῆς ἐξυψώσεως κυρίως τοῦ ἱερέως. Μόνος αὐτὸς ἐξ ὅλων τῶν προκατόχων του, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, ἀντιλαμβανόμενος, ὅτι ἄνευ ἱερέως, διαυλακίζοντος τὸ θρησκευτικὸν ρεῖθρον, ξηραίνεται ὁ κοινωνικὸς ἀγρός, καὶ ὅτι ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος στηρίζεται καὶ ἀνυψώνεται ἐπάνω εἰς τὰς ἱερατικὰς ἐνεργείας, ἐκ τῶν πρωτίστων μελημάτων του εἶχε καταστήσει τὴν περὶ τοῦ ἐνοριακοῦ κλήρου φροντίδα.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ πρωθιεραρχικὴ του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος θέσις τὸν ἐβάρυνε μὲ ὑποχρεώσεις ἀτελευτήτους καὶ βαρείας, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος, ὡς κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὄχι μόνον δὲν ἐλησμόνησε τὸν ἐπιστήμονα Χρυσόστομον, ἀλλὰ καὶ ἐνέτεινεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν θεολογικὴν του συγγραφικὴν δραστηριότητα. Ἡ πνευματικὴ του ὡς Ἀρχιεπισκόπου παραγωγὴ ὑπῆρξε τοιαύτης ἐκτάσεως καὶ ἐντάσεως, ὥστε νὰ προκαλῆ πραγματικὴν κατάπληξιν.

Ὅταν πρὸ ὀκταετίας ἐξέδιδον πρὸς τιμὴν του τὸν τόμον τῶν «Ἐναισιμίμων» ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετείῳ τῆς ἐπιστημονικῆς του δράσεως, ἠρίθμησα περὶ τοὺς τριακοσίους τίτλους ἐπιστημονικῶν μονογραφιῶν του καὶ ἄλλων ἔργων. Ἐκτοτε αἱ συγγραφαὶ του ἀνῆλθον σχεδὸν εἰς πεντακοσίας, τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι ὀλόκληροι τόμοι

ἐκ 500 καὶ 1000 περίπου σελίδων, ἔργα ἐπιστημονικὰ μεγάλης ὀλκῆς. Εἰς αὐτὰ δὲν συμπεριλαμβάνονται αἱ διατριβαὶ καὶ τὰ ἄρθρα του ἐπὶ ποικίλων θεμάτων εἰς πάντα σχεδὸν τὰ θρησκευτικὰ περιοδικὰ καὶ εἰς ἔφημερίδας. Μολονότι ὁ ἀείμνηστος ἐκαλλιέργει ἰδίως τὸν κλάδον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἡσχολεῖτο ἐν τούτοις καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους θεολογικοὺς κλάδους, ὡς μέλος δὲ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεώς της ἔκαμνεν εἰς αὐτὴν σπουδαίας ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις. Πρὸς τούτοις, ὁσάκις εὕρισκε μίαν ὥραν διαθέσιμον, ἔσπευδε νὰ παραδίδῃ μαθήματα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἰς τοὺς θεολόγους φοιτητάς, ἐπὶ ἐπικαίρων ἐπιστημονικῶν θεμάτων, ἰδρύσας δὲ ἴδιον θεολογικὸν περιοδικὸν τὴν «Θεολογίαν», ἡσχολεῖτο περὶ τὴν ἐκδοσὴν της πλουτίζων αὐτὴν τακτικῶς καὶ μὲ ἰδικὰς του μελέτας.

Ἡ καταπληκτικὴ αὐτῆ συγγραφικὴ γονιμότης τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου οὐ μόνον προεκάλει τὸν γενικὸν θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ προσεπόρισεν εἰς αὐτὸν διεθνῆς ἐπιστημονικὸν κῦρος διὰ τὴν βαθύνοιαν, τὴν ὀξύνοιαν καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν κρίσεών του. Διὰ τοῦτο ἱκανὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἀγγλικὴν, τὴν σερβικὴν, τὴν ρουμανικὴν καὶ τὴν σουηδικὴν. Ὑπὸ τῶν μετὰ τὸν θάνατόν του γραψάντων περὶ αὐτοῦ ἀκαδημαϊκῶν, καθηγητῶν καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων, ἡ ἐπιστημονικὴ του παραγωγὴ ἐχαρακτηρίσθη ὡς μνημειῶδες ἔργον χαλκεντέρου ἀνδρός, μὴ ὑστεροῦντος τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐνώπιον τοῦ ὁποῦ «καὶ οἱ νῦν καὶ οἱ ἐφεξῆς θὰ ἐξίστανται ἀποροῦντες, πῶς ἡ ζωὴ ἐνὸς ἀνδρός, ὑπὸ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων βεβαρημένου ὑποχρεώσεων, ἐξήρκεσε πρὸς συγγραφὴν τοσοῦτων πολυτίμων ἐπιστημονικῶν ἔργων». Ὑμνήθη ὁ Χρυσόστομος ὡς «καύχημα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ σέμνωμα τῆς Ἀκαδημίας», ὡς «ἀκούραστος ἐρευνητής, σαφὴς καὶ νηφάλιος, καταλιπὼν τρανὰ τεκμήρια τῆς πολυειδοῦς του σοφίας τὰ περιλαμπρα προϊόντα τοῦ συγγραφικοῦ του καλάμου». Ὑπῆρξεν ἐπίσης ρήτωρ δεινός, πολλάκις ἄνευ προπαρασκευῆς, ὁμιλῶν ἐπὶ διαφόρων σπουδαίων θεμάτων μετὰ θαυμαστῆς εὐχερείας. Πρῶτος, ἀπλοῦς, γλυκὺς καὶ ἀνεκτικός, μετρίφρων καὶ ταπεινὸς καὶ ἀκόμπαστος, εὐπρεπής, ἀνεπίληπτος τοὺς τρόπους, μακρόθυμος καὶ φιλόανθρωπος, ὑπῆρξε γνησίᾳ θρησκευτικῆ φυσιογνωμία, ὁσίως ἔζησε, καρτερικῶς ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν τῆς ἀσθενείας, καὶ ὁσίως καὶ χριστιανοπρεπῶς ἐτελεύτησεν. Ὅπως ἐλέχθη κατὰ τὸ ἐπιστημονικὸν του ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν μνημόσυνον, «ἡ μνήμη του θὰ μείνῃ ἀγείρων καὶ ἀφθιτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους καθόλου. Τόση ἀγάπη, ἦν ἐνέκλειον τὰ εὐγενῆ του στήθη, τόση ζωὴ, τόση δρᾶσις, τόσα ἔργα τῆς ἀληθῶς ὠραίας καὶ χριστιανικῆς του καρδίας, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ λησμονηθοῦν».

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος ἐτάχθη ὑπὸ Ἕλληνας ἀκαδημαϊκοῦ τέταρτος εἰς τὴν σειρὰν τῶν πρὸ αὐτοῦ ὑπερόχων ἐπὶ σοφίᾳ Μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν: τοῦ Νικολάου Ἀγιοθεοδώριτου, τοῦ Μιχαὴλ Ἀχομινάτου καὶ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων Μελετίου.

Εἶη ἡ μνήμη του αἰωνία.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΙ ΔΙΑ ΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΝ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΝ

(Ὡς σήμευται ἀνωτέρω, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τριμήνου ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς Μπάρι ἀπηυθύνθη πρὸς διαπρεπεῖς λογίους, τοὺς πλέον ἐνδεδειγμένους, ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς παιδείας των, ζητῶν βραχείας κρίσεις περὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου Του. Κατωτέρω δημοσιεύονται αἱ χαρακτηριστικώτεροι τῶν κρίσεων τούτων).

Κρίσις τοῦ Προέδρου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΛΑΝΟΥ :

«Ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἦτο ὄντως μία ἐξέχουσα φυσιογνωμία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τόσο ὡς ἄνθρωπος, ὅσον καὶ ὡς Ἀρχιερεὺς καὶ ὡς καθηγητῆς, καὶ πρὸ πάντων ὡς ἐπιστήμων καὶ συγγραφεύς. Ἐκτὸς τῶν 450 περίπου δημοσιευμάτων, ἅτινα ἐξέδωκε, κατέλιπε καὶ πολλὰ ἀνέκδοτα ἔργα μεγάλης σπουδαιότητος. Εἰς πάσας τὰς ἐργασίας του διαφαίνεται ἡ βαθεῖά του μόρφωσις, ἡ ἀκαταπόνητος φιλεργία του, ἡ ἀρίστη γνῶσις καὶ χρῆσις τῶν πηγῶν, ἡ ὀξύνοια καὶ βαθύνοια αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ πάντα τὸ χριστιανικὸν του πνεῦμα, ὅπερ ἐκδηλοῦται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πολεμικῆς ὕλης ἔργα του, ἐνθα μετ' ἀντικειμενικότητος καὶ πραότητος ἐκθέτει τὰς γνώμας του καὶ ἀντικρούει τὰς τῶν ἀντιπάλων του. Καὶ ἐναντι ὀξείων καὶ ἀδικαιολογητῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεων, ἰδίως διὰ τὸ ἡμερολογιακὸν ζήτημα, ἔδειξε ὄντως γνησίως χριστιανικὴν πραότητα, τόσο ὥστε νὰ δύναται περὶ αὐτοῦ νὰ ἐπαναληφθῇ ὅτι ὁ Εὐσέβιος εἶπε περὶ τοῦ μεγάλου Ὁριγένους, ὅτι δηλ. πάντοτε ἐπέδειξεν «οἶον τὸν λόγον τοῖονδε τὸν τρόπον, καὶ οἶον τὸν τρόπον τοῖονδε τὸν λόγον». Τὸ σεπτὸν ὄνομα τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου θὰ μένη πάντοτε ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀναγεγραμμένον χουσοῖς γράμμασιν εἰς τὰς δέλτους τόσο τῆς ἐκκλησίας ὅσον καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματολογίας».

* * *

Κρίσις τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ :

«Ὁ πρὸ τινος ἐκλιπὼν ἀοίδιμος Πρωθιεράρχης τῆς Ἑλλάδος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἐξέχουσα φυσιογνωμία. Ἐν πρώτοις ἀποτελεῖ φαινόμενον ἡ πολυμάθεια αὐτοῦ καὶ ἡ πολυσχιδῆς αὐτοῦ συγγραφικὴ δρᾶσις, ἕνεκα τῆς ὁποίας κατατάσσεται μετὰ τῶν πολυγραφωτάτων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Πρὸς τὸν ὄγκον δὲ τῆς συγγραφικῆς του ἐργασίας ἀμιλλᾶται ἡ ποικιλία καὶ τὸ ποιὸν αὐτῆς. Αἱ συγγραφαὶ του ἐκτείνονται εἰς ὅλα τὰ ἐδάφη τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης, ἔτι δὲ καὶ εἰς θέματα ἐκτὸς αὐτῆς. Φέρουσι δὲ ἅπασαι τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιστημονικότητος.

Εἶναι προϊόντα αὐστηρᾶς καὶ εὐσυνειδήτου ἐρεύνης καὶ ὀξυτάτης διανοίας. Ὑπῆρξε προσηγεὶς ἐξοχος διδάσκαλος. Περαιτέρω διεκρίθη διὰ τὴν ποιμαντορικὴν του δρᾶσιν. Ὀλόκληρον τὸν βίον του ἀφιέρωσεν εἰς τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν προσπάθειαν πρὸς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τοῦ ποιμνίου του καὶ διέφυγε τὸ σκάφος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὡς δεξιώτατος οἰκοστροφός, γινώσκων νὰ ὀδηγῇ αὐτό, ἐν μέσῳ πολλάκις τρικυμιῶν, εἰς ἀσφαλῆ λιμένα. Ἐὰν δὲ εἰς τὰ ἀνωτέρω προσθέσωμεν βίον ἀνεπίληπτον καὶ ἀληθῶς χριστιανικόν, ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὴν εἰκόνα ποιμενάρχου, τὸν ὁποῖον ἡ ἱστορία θὰ κατατάξῃ μετὰ τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἐξόχων ἱεραρχῶν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας».

* * *

Κρίσις τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Διευθυντοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ :

«Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου ἐστερήθη ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τοῦ περιφανοῦς Πρωθιεράρχου τῆς, ἡ κοινωνία τοῦ ἐμνευστοῦ τῆς εἰς πᾶν ἀγαθοεργὸν ἔργον καὶ ἡ Θεολογικὴ ἐπιστήμη τοῦ σοφοῦ, διεθνῶς ἀνεγνωρισμένου, σκαπανέως τῆς. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος ἐτίμησε τὴν ἑλληνικὴν Θεολογίαν διὰ τῶν σοφῶν καὶ μεγάλων ἔργων του, ἀναδειχθεὶς καὶ διὰ τῆς καθόλου πολιτείας του ἄξιος διάδοχος τῶν μεγάλων προκατόχων του Μητροπολιτῶν τῶν Ἀθηνῶν: Μιχαὴλ τοῦ Ἀκοιμνάτου καὶ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ γεωγράφου Μελετίου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.

Ἡ μεγάλη φυσιογνωμία του ἂς παραμείνῃ ζωντανὸν παράδειγμα μιμήσεως ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ».

* * *

Κρίσις τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΕΛΛΑ :

«Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἐξέλιπε μία τῶν ὄντι μεγάλη ἐπιστημονικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ προσωπικότης. Ἡ πολυμάθεια καὶ εὐρύτης τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καταδείκνυται εἰς τὸ πλῆθος τῶν συγγραφῶν, μονογραφῶν, ἄρθρων καὶ κριτικῶν σημειωμάτων, ἀναφερομένων εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς κλάδους τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης. Ἰδιαιτάτα γόνιμος καὶ παραγωγικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐρευνα τοῦ ἀοιδίμου Ἱεράρχου εἰς τὸν ἱστορικὸν κλάδον, οὗτινος κατ' ἐξοχὴν ἐθεράπευσε τὴν ἱστορίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δυνάμενος νὰ χαρακτηρισθῇ παρ' ἡμῶν ὡς ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, αἱ ἐργασίαι τοῦ ὁποίου ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ θὰ ἀποτελέσουν τὴν βᾶσιν πάσης περαιτέρω ἐρεύνης. Ἐτι δὲ θαυμαστοτέρα παρουσιάζεται ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία τοῦ ἐκλιπόντος ἀνδρός, ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι αὕτη συνετελέσθη ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ποικίλαι ἄλλαι φροντίδες καὶ μέριμναι ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ὧν προῖστατο, κατηνάλισκον καὶ τὸν χρόνον καὶ τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος θὰ ἀποτελῇ πράγματι σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν θεολογικῶν γενικῶς γραμμάτων. Ἴνα δὲ

ἔχη τις ἀπηρτισμένην τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνδρός, δέον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ πολύμοχθον καὶ πολυσχιδὲς ποιμαντορικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον, ὅπερ εἰς στιγμὰς λίαν ἀνωμάλους καὶ κρισίμους ἐπετέλεσε κατὰ τὸν χρότον τῆς Ἀρχιερατείας αὐτοῦ. Τοιαύτη προσωπικότης ἐκέκτητο μέγα κύρος οὐ μόνον ἐν τῷ Ὁρθοδόξῳ, ἀλλ' ἐν ὁλοκλήρῳ τῷ Χριστιανικῷ κόσμῳ. Ὁ θάνατος τοῦ μακαριστοῦ Πρωθιεράρχου σημαίνει μεγίστην ἀπώλειαν καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν μετὰ πίστεως ὑπέρητσε, καὶ διὰ τὰ θεολογικὰ γράμματα, ἅτινα μετὰ ζέσεως καὶ ζήλου ἐνθέου μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ πνοῆς ἐκαλλιέργησεν».

* * *

Κρίσις τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΑΜΙΑΚΑ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ :

« Φυσικὴ ἀγαθότης καὶ ἀπλότης, φιλεργία ἀπεριόριστος, πίστις πρὸς τὸ καθήκον, ἀφοσίωσις καὶ θρησκευτικότης ἀνυπόκριτος, εἶναι τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀπελθόντος Ποιμενάρχου, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ὑπῆρξε πλουσία εἰς ἀγαθοὺς καρποὺς καὶ εἰς ἄκρον διδακτικὴ διὰ τοὺς ἐπερχομένους ».

* * *

Κρίσις τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΜΠΡΑΤΙΩΤΗ :

« Τονίζεται συνήθως ἡ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις τοῦ μεταστάντος Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου. Ἄλλ' ἐκτός τοῦ ὅτι καὶ ἡ δρᾶσις αὕτη ὑπῆρξε σπουδαιότατη ὑπηρεσία πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ ἀείμνηστος Πρωθιεράρχης προσήνεγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ καθαρῶς Ἐκκλησιαστικὰς ὑπηρεσίας σημαντικὰς, ὀφειλομένας ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν του σοφίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀναμφισβήτητον σύνεσίν του καὶ εἰς τὴν πανθομολογουμένην πραότητα του. Ἡ πρώτη τοιαύτη ὑπηρεσία ὑπῆρξε ἡ εἰρήνευσις τῆς ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ διχασμοῦ σοβαρῶς ἐπηρεασμένης ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Δεύτερον παρέσχε οὗτος σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν κανονικωτέραν διαμόρφωσιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Νομοθεσίας, τουλάχιστον κατὰ τὰ πρῶτα τῆς Ἀρχιερατείας του ἔτη. Τρίτον διὰ δεξιᾶς οἰακοστοφείας διεφύλαξεν τὸ σκάφος τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ Ἐκκλησίας ἄτροτον ἀπὸ ἀλεπαλλήλων ὑφάλων καὶ σκοπέλων. Τέταρτον ἐπροστάτευσεν τὸ ἱερὸν κήρυγμα καὶ τὴν κατήχησιν τῆς νεολαίας. Τέλος, πέμπτον, ἐμερίμνησε περὶ τῶν ἔργων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς εὐποιίας. Αἱ ὑπηρεσίαι αὗται ἀποτελοῦσι ἀνεξιτήλους τίτλους τιμῆς διὰ τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ αἰοδύμου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀγαθὴ μνήμη θὰ παραμένῃ πάντοτε ζωηρὰ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ΔΙΣΙΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΛΒΟΥ

τοῦ καθηγητοῦ Νεοελληνικῆς Γλώσσης καὶ Λογοτεχνίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ρώμης
κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΩΡΑ

Ἄρκετὸς λόγος ἔγινε τὸν τελευταῖο καιρὸ, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται, γύρω ἀπ' τὸ μεγάλο μας ποιητὴ, τὸν Κάλβο. Ἀφοῦ γιὰ πολλὰ χρόνια παραμελήθηκε καὶ χτυπήθηκε ἀπὸ διαφόρους κριτικούς, ἄρχισε πάλι νὰ προβάλλῃ σ' ὅλο του τὸ μεγαλεῖο καὶ νὰ γίνεται τὸ κέντρο τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων. Διάφορα ἄρθρα, μελέτες καὶ βιβλία τυπώνονται γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Ἄγνωστα κ' ἀνέκδοτα ἔργα του βλέπουν γιὰ πρώτη φορά τὸ φῶς. Ἄγνωστες εἰδήσεις καὶ βιο-βιβλιογραφικὲς ἐρευνες διεξάγονται συστηματικὰ. Τὴν ψυχρὴ ἄρνησι ἢ τὸν αἰσθηματικὸ θαυμασμὸ διαδέχεται τώρα πιά μιὰ ἤρεμη κριτικὴ καὶ μιὰ ἀντικειμενικὴ ἀποκατάστασι τῆς πραγματικότητος.

Δὲν πρόκειται σήμερα νὰ μπῶ σὲ μιὰ λεπτομερῆ ἐξέτασι τοῦ καλβικοῦ προβλήματος, οὔτε νὰ συζητήσω τὰ πολλαπλὰ ζητήματα ποῦ παρουσιάζει ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ τῶν « Ὠδῶν ». Εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀσχοληθῶ μὲ ὠρισμένα ζητήματα καὶ νὰ δημοσιεύσω μερικὰ ὡς τώρα ἄγνωστα ἔργα τοῦ Κάλβου. Πάντως, τίς τελικὲς ἰδέες μου ἐλπίζω νὰ μοῦ δοθῇ γλήγορα ἢ εὐκαιρία νὰ ἐκθέσω διεξοδικὰ σὲ μιὰ προσεχῆ ἐκτεταμένη μελέτη μου.

Γιὰ ἓνα μόνο σημεῖο, ποῦ τελευταῖα ἔγινε αἰτία μακρῶν συζητήσεων, θάθελα τώρα λίγα λόγια νὰ προσθέσω, ἀναβάλλοντας γι' ἄλλοτε τὴ βαθύτερη ἐξέτασι τοῦ προβλήματος. Σ' ἓνα φιλολογικὸ μνημόσυνο ποῦ ὀργανώθηκε στὸν « Παρνασσό », μὲ ὁμιλητὲς διακεκριμένους λογιῶν μας, κάποιος ἐξέφρασε τὴν πρωτότυπη ἰδέαν ὅτι ὁ ὕμνητὴς τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος εἶναι ποιητὴς τῆς ἀπελπισίας: χαρακτηρισμὸς ποῦ, καθὼς ἦταν ἐπόμενο, ἐξένισε βέβαια πολλούς. Ὁ κ. Μελάς (Φορτούνιο), σὲ δυὸ χρονολογήματά του στὴν « Καθημερινή », ἀντιτάχθηκε πρῶτος σ' αὐτὸ τὸ νέο χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸ ζακυνθινὸ ποιητὴ. Καὶ ἐπειδὴ στὸ δεύτερο χρονολογήματά του ἀναφέρει καὶ μιὰ δική μου ἔκδοσι τῆς μελέτης « Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς αὐτοκτονίας » τοῦ Κάλβου (1), παίρνω τὴν εὐκαιρίαν γιὰ νὰ ἐκφράσω κ' ἐγὼ τὴ γνώμη μου σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Συμφωνῶ μὲ τὸν κ. Μελά ὅτι δύσκολα — πολὺ δύσκολα — μπορεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ κανεὶς τὸν Κάλβο γιὰ ποιητὴ τῆς ἀπελπισίας: ποιητὴ δηλαδὴ τῆς ἀρνήσεως, τοῦ πόνου, τῆς ἀδυναμίας, τῆς ἀπαισιοδοξίας, τοῦ πεσσιμισμού, γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε ἓνα ξενικὸ ὄρο. Δὲν ἄκουσα δυστυχῶς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ λογιῶ ὁμιλητοῦ, οὔτε ξέρω ποῦ στηρίχθηκε γιὰ ν' ἀποδείξῃ τὴ γνώμη του. Ἡ ζωὴ, ἡ δρᾶσι καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κάλβου, οἱ ἥρωϊκὲς καὶ μεγαλόπνοες ὠδὲς του, βρίσκονται σὲ ἀνοιχτὴ καὶ πλήρη ἀντίθεσι μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ ποῦ τοὺς δίνεται.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Κάλβος ὑπέφερε πολὺ στὴ ζωὴ του, ὅτι ἀπὸ μικρὸς γνώρισε τοὺς πόνους καὶ τὴ μοναξιά, μακρὰ ἀπὸ τὴ μητέρα του, ὅτι ἔζησε φτωχικὰ, στερη-

(1) Φορτούνιο (Μελά): « Καλβικά », εἰς Καθημερινήν, 11 Ἀπριλίου 1938.

μένος καμμιά φορά κι' αυτό τὸ ψωμί του. Τίποτα ὅμως δὲ δείχνει πὼς λιγοψύχησε ἢ πὼς ἔδωκε μεγάλη σημασία στὶς κοινωνικὲς καὶ σωματικὲς στέρησεις.

Ὦς ἀπ' ἓνα βουνὸν
ὁ ἀετὸς εἰς ἄλλο
πετάει, κι' ἐγὼ τὰ δύσκολα
κρημνὰ τῆς ἀρετῆς
οὕτω ἐπιβαίνω

(Ὁδὴ III, ΛΕ)

βροντοφωνάει.

Τίποτα δὲν τὸν πτοεῖ. Μὲ θάρρος, μ' ἐλπίδα καὶ μὲ πίστι προχωρεῖ πάντα ἐμπρός. Ἐργάζεται, κουράζεται, μὰ δὲ λυγίζει. Κι' οὔτε παραπονιέται ποτέ του, δὲν κλαίγεται, υπερήφανος, ἴσως λίγο ἐγωϊστῆς, δὲν ὑποφέρει ταπεινώσεις. Ἐγκαταλείπει τὸ Φώσκολο, τοῦ ὁποῦ ἢ βοήθεια μπορούσε νὰ τοῦ εἶναι τόσο χρήσιμη, ὅταν ὁ τελευταῖος τοῦ φέρνεται ἄσχημα. Ἀγέρωχος προτιμᾷ ν' ἀφήσῃ τὴ διδασκαλία του στὴν Ἀκαδημία τῆς Κερκύρας, πού τόσο ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια εἶχε ὀνειρευθῆ, ὅταν νομίζει ὅτι ἡ παρουσία του ἐκεῖ μπορεῖ νὰ μειώσῃ τὸ γόητρό του.

Ἄν καὶ σκληρὰ τὸν ἐδοκίμασε ἢ μοῖρα, ἂν καὶ ἀφάνταστες δυσκολίες συνάντησε « εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον » ἀγῶνα τῆς ζωῆς:

ὅπου φυσάει μὲ βίαν
καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
τῆς πικρᾶς τύχης

(Ὁδὴ II, Ε)

ὅμως μένει ἀτάραχος ἀκαταδάμαστος πολεμιστῆς, καρτερικός, πάντα ἔτοιμος γιὰ νέους ἀγῶνες.

Μήπως ὅμως ὁ Κάλβος, πού δείχνονταν τόσο καρτερικός καὶ ἤρεμος γιὰ τὶς δικές του ἀτυχίες, εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ ἀπελπισία γιὰ τὴν ἀγαπημένη του Πατρίδα, πού στέναζε κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ ζυγὸ τῆς δουλείας; Μήπως εἶχε χάσει κάθε ἐλπίδα νὰ τὴν ξαναδῆ ἐλεύθερη, καὶ αὐτὸ τὸν ἔκανε ἀπαισιόδοξο; Οὔτε κι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ὑποστηρικτῆ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὴν ἰταλόγλωσση « Ὁδὴ εἰς Ἰονίους », πού ἔγραψε τὸ 1814, δείχνει στιγμὲς πόνου γιὰ τὴν κατάντια τῆς Ἑλλάδος: « Ἄ! πῶς, ὦ Ἕλληνες, τώρα σεῖς, πῶς ὑποφέρετε τὰς καταστροφάς; ». Ἀλλὰ τότε ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως σ' ὅλους φαινότανε δύσκολη, ἢ μᾶλλον ἀδύνατη. Ὅταν ἀργότερα ἡ σάλγιγγα τῆς ἐλευθερίας ἀκοούστηκε, ὅταν οἱ πρῶτες ἐπιτυχίες ἔγιναν γνωστές, ὁ Κάλβος παρασύρεται ἀπὸ ἀκαταδάμαστο ἐνθουσιασμό. Εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν ἐπιτυχία, βλέπει πάλι νὰ ξαναζοῦν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τ' ἀνδραγαθήματα, καὶ γράφει τὶς « Ὁδές » του, πού ἡ κάθε μία εἶναι ὁμολογία πίστεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Γιὰ τὴν τελικὴν εὐτυχισμένη ἐκβασὶ δὲν ἔχει τὴ μικρότερη ἀμφιβολία: ὁ ἀγῶνας ἐμπνέεται ἀπὸ ὑψηλὰ ἰδανικὰ καὶ ἡ νίκη δὲν μπορεῖ νὰ λείψῃ.

Στὸν ἀγῶνα τῆς Πατρίδας του, βλέπει ἓναν ἀγῶνα δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς, γι' αὐτὸ θεωρεῖ τὴ νίκη σὰν ἀναγκαῖο ἐπακολούθημα. Ἄν καμμιά στιγμὴ διστάζει λίγο ἢ δείχνει

κάποιο φόβο, εἶναι μόνο ὅταν βλέπει τὸν ἐσωτερικὸ διχασμὸ καὶ τὶς διχόνοιες πού χωρίζουν τοὺς συμπατριῶτες του. Τότε μονάχα ἀμφιβάλλει, καὶ ἐξορκίζει τὴν Ἑλλάδα, τὴ γλυκειά του Πατρίδα, νὰ διώξῃ αὐτὸ τὸ τρομερὸ φάσμα πού τὴν κατατρέχει:

Φύγε, φύγε τὸν κίνδυνον
διὰ τὸν σταυρὸν πού πλύνεις
μὲ τ' αἷμα σου· διὰ τ' ὄνομα
τῆς ἱερᾶς τῶν τέκνων σου
ἐλευθερίας.

(Ὁδὴ VII, Κ)

Δὲν λείπουν βέβαια καὶ στὸν Κάλβο ὀρισμένες στιγμὲς, ἂν ἔχῃ ἀπελπισίας, πάντως πόνου ἢ καὶ λύπης, καὶ ἀπαισιοδοξίας: εἶναι ὅμως μονάχα στιγμὲς. Σὰν φέρνει μπροστὰ στὰ μάτια του τὴν εἰκόνα τοῦ Μπαῖρον, πού « κεῖται ὡς κρῖνος — ὑπὸ τὸ βαρὺ κάλυμμα — ἀθλίας νυκτός », δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ σκεφθῆ τὴ ματαιότητα τοῦ κόσμου:

Ἄ! τῶν θνητῶν οἱ ἐλπίδες
ὡς ἐλαφρὰ διαλύονται
ὄνειρα βρέφους· χάνονται
ὡς λεπτὸν βόλι εἰς ἄπειρον
βάθος πελάγου.

(Ὁδὴ XI, ΚΑ)

Δὲν πρόκειται ὅμως οὔτε ἐδῶ περὶ φιλοσοφικοῦ συστήματος ἀπελπισίας. Ἀκόμη μιὰ φορά ὁ Κάλβος — καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονᾶμε ὅτι μιλεῖ γιὰ ἓνα ἥρωα νεκρὸ — ἐπαναλαμβάνει τὶς ἰδέες του γιὰ τὴ λήγη ἀξία τῶν ἐπιγείων, πού μὲ μεγαλύτερη ἀκόμη ἔντασι ἐκδηλώνει στὴν ὠδή του « Εἰς θάνατον »:

Ναί, κόπος ἀνυπόφερτος
εἶναι ἡ ζωὴ· οἱ ἐλπίδες
οἱ φόβοι καὶ τοῦ κόσμου
αἱ χαρὰι καὶ τὸ μέλι
σᾶς βασανίζουν.

(Ὁδὴ III, ΙΣΤ)

Δὲν εἶναι ὅμως ἀπελπισία αὐτή, ἀλλὰ ἀπλή πιστοποίησις μιᾶς πραγματικότητος, καὶ ὀφείλεται κυρίως στὶς θρησκευτικὲς μελέτες καὶ στὸν τόσο εὐθύ χαρακτῆρα τοῦ ποιητοῦ. Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὸ Λονδίνο βρέθηκε σὲ σχέσεις μὲ τοὺς θρησκευτικούς κύκλους, κι' ὁ ἴδιος ἔγινε ἀληθινὸς πουριτανός, καθὼς γράφει κι' ὁ Σιγοῦρος. Διάβασε καὶ μετέφρασε ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραξενεύῃ ἂν πολλὰς φορὰς μοιάζει μὲ ἱεροκήρυκα κι' ἂν ἐπαναλαμβάνει ἐκφράσεις ἢ ἰδέες πού εὗρισκε σὲ κάθε σελίδα στὰ κείμενα ἐκεῖνα πού διάβαζε καὶ πού στενὰ προσαρμόζονταν μὲ τὸν αὐστηρὸ καὶ υπερήφανο χαρακτῆρα του, πού ἦταν πάντα σ' ἓνα ψηλότερο ἐπίπεδο καὶ περιφρονοῦσε ὅ, τι εἶχε σχέσι μὲ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ τὶς μικρὰς ἀνθρώπινες φιλοδοξίες. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀπελπισία, ἀλλὰ πνευματικὸ ἀνέβασμα, ἀλλιῶς θά-

πρεπε νά χαρακτηρίσουμε σάν ἀπελπιστική κι' ὅλη τή θρησκευτική φιλολογία, πού μιλάει γιά τή ματαιότητα τοῦ κόσμου καί γιά τή μόνη ἀξία τῆς ἀρετῆς. Δυστυχῶς ὁ Κάλβος δέν μελετήθηκε ἀκόμη ἀπ' αὐτήν τήν ἀποψι, τῶν θρησκευτικῶν του δηλαδή δοξασιῶν καί τῆς θρησκευτικῆς του ἀγωγῆς. Εἶμαι βέβαιος πὼς ὅταν — καί σχετικὰ ἐτοιμάζω κι' ἐγὼ μιὰ μελέτη — ἐξεταστῇ τὸ ζήτημα «Ὁ Κάλβος καί οἱ θρησκευτικὲς του δοξασίες», θὰ ἐξηγηθοῦν πολλὰ πράγματα, καί ἰδίως τὸ πρόβλημα τῆς ἐξωτερικῆς ἀπαισιοδοξίας του, πού δέν ἔχει καμμιά σχέσι μὲ τὸν φιλοσοφικὸν πεσσιμισμό.

Ἐχει κι' ὁ Κάλβος στιγμὲς ἀπελπισίας, γιὰτὶ βλέπει πόσο φειδωλὴ στάθηκε σ' αὐτὸν ἡ ζωή:

Δυστυχισμένα πλάσματα
τῆς πλέον δυστυχισμένης
φύσεως, τελειώνομεν
ἓνα θρῆνον καί εἰς ἄλλον
πέφτομεν πάλιν.

Ἡμεῖς κατεδικάσθημεν
ἄθλιοι, κοπιασμένοι,
πάντα νὰ κατατρέχωμεν,
ἀλλὰ ποτὲ δέν φθάνομεν.
τὴν εὐτυχίαν

(Ὁδῆ IX, A-B).

καί λίγο πάρα κάτω:

Διατί ...
μίαν νὰ μὴν εὔρω τρέχουσαν
διὰ μέ, μόνην μίαν βρύσιν
παρηγορίας;

(Ὁδῆ IX, E)

Ἄλλ' ἀμέσως διορθώνεται. Τὶ τὸν ἐνδιαφέρει γιά τίς ἀνθρώπινες παρηγοριῆς καί ἱκανοποιήσεις; Τὶ ἀξία ἔχουν; Ἄλλες ἱκανοποιήσεις καί φιλοδοξίες πρέπει νάχη ὁ ἄνθρωπος, ἀνώτερες, πνευματικές:

Βρύσιν! — Καί τὰ θαυμάσια
τῆς ἀρετῆς ἀένναα
νερὰ δέν βλέπω; Χύνονται
ποταμηδὸν τριγύρω μου,
τὴν γῆν σκεπάζουν.

(Ὁδῆ IX, ΣΤ)

Ὅταν ἓνας ποτισθῇ ἀπ' αὐτὴ τὴ βρύσι, δέν πρέπει πλέον νὰ ἀπελπίζεται ἢ νὰ φοβᾶται, ἄς τὸν χτυποῦν οἱ πόνοι τῆς ζωῆς. Ἄς ἔλθῃ — λέει — ἡ δυστυχία, κι' ἄς τὸν «περικυκλώσῃ μὲ σκοτεινά, βρονταῖα, πεπυκνωμένα σύννεφα», ἢ ὁρμὴ τῆς χάνεται, καμμιά δέν ἔχει δύναμι:

Μία δύναμις οὐράνιος
εἰς τὴν ψυχὴν σας δίδει
πτερὰ ἐλαφρά, καί ὑψώνεται
λαμπρὸν τὸ μέτωπόν σας
ὑπὲρ τὴν νύκτα.

Ἐπὶ τὰ ὀλύμπια δώματα
δροσερὸν καταβαίνει
χαρᾶς, ἐλαίου φύσημα,
καί στεγνώνει τὰ δάκρυα,
τὸν ἰδρωτὰ σας.

(Ὁδῆ IX, Θ-I)

Φαίνεται διδασκαλία ἐνὸς βαθεῖα ἐναρέτου καί θρήσκου ἀνθρώπου, πού ἔχει ἀκράδαντη πίστι. Κάθε ὠδῆ του μιλάει γιά ἀνώτερα ἰδανικά, γιά θάρρος, γιά ἐνθουσιασμό. Πόσες ὁμολογίες πίστεως καί αἰσιοδοξίας! Κι' ἂν νομίζῃ ὅτι μερικὰ ὄνειρα ἀνθρώπινα μένουν πολλές φορές ἀνικανοποίητα, κι' ὅτι πολλές ἐλπίδες χάνονται στὸ ἄπειρο πέλαγος, ὅμως πιστεύει πὼς στὸν κόσμον ἡ ἀρετὴ κι' ἡ δικαιοσύνη ἔχουν τελικὰ τὴ νίκη. Μιὰ τέτοια πεποίθησι δέν φέρνει βέβαια στὴν μαύρη ἀπελπισία.

Στὴν ἴδια τὴν ὠδῆ «Εἰς θάνατον» ὁ ποιητὴς δείχνει τίς θρησκευτικὲς του πεποιθήσεις: τὸ σῶμα ζῆ γιά λίγον καιρὸ, κι' ἔπειτα πέφτει γιά ν' ἀφήσῃ ἐλεύθερο τὸ πνεῦμα νὰ πετάξῃ σ' ἄλλους κόσμους ἀνώτερους:

Τὸ πνεῦμα ὅπου μ' ἐμφύχωνε
τοῦ Θεοῦ ἦτον φύσημα,
καί εἰς τὸν Θεὸν ἀνέβη·
γῆ τὸ κορμί μου, κ' ἔπεσεν
ἐδῶ εἰς τὸν λάκκον.

(Ὁδῆ III, KA)

Ἡ ὁμολογία αὐτὴ δίνει νέα δύναμι στὸν ποιητὴ: εἶναι βέβαιος ὅτι μιὰ ἄλλη ζωὴ τὸν προσμένει. Ὁ θάνατος δέν τὸν φοβίζει· τὸν ἀντικρύζει ἀτάραχος:

Ποῖος ἄνθρωπος εἰς κίνδυνον
εἶναι; τώρα ὅπου βλέπω
τὸν θάνατον μὲ θάρρος
ἐγὼ κρατῶ τὴν ἀγκυραν
τῆς σωτηρίας.

(Ὁδῆ III, ΛA)

Ὁ θάνατος, τὸ σκότος δέν ἔχει καμμίαν ἰσχὺν ἐμπρὸς στὸν δίκαιο καί ἐνάρετο ἄνθρωπο:

Ὅπως ἂν χάσῃ ὁ ἄνθρωπος
τὸ φῶς καί τὸν σκεπάσῃ

μακάριον σκότος, βλέπομεν
ἐπ' αὐτὸν ἀνατέλλον
ἄστρον ἐλπίδος.

(Ὡδὴ XI, Z)

Μετὰ τὸν θάνατον, ἄλλη ζωὴ γλυκυτέρα ἀναμένει τὸν δίκαιον. Αὐτὸ εἶναι τὸ «πιστεύω» τοῦ Κάλβου:

Ἴσως (ἂν δὲν μὲ τρέφῃ
ματαίᾳ ἐλπίς) εὐρίσκεται
μετὰ τὸν θάνατόν μου
γλυκυτέρα ζωὴ
καὶ μὲ προσμένει.

(Ὡδὴ IX, Γ)

Τὰ ποιήματα τοῦ Κάλβου εἶναι ἕνας διαρκῆς ὕμνος γιὰ τὰ μεγάλα ἰδανικά, ποὺ μὲ μιὰ μόνη λέξη μποροῦν νὰ συμπεριληφθοῦν στὸν ὄρο «ἀρετὴ» μὲ τὴν πιὸ πλατειὰ σημασία, γιὰτὶ στὸν Κάλβο ὁ ὄρος αὐτὸς σημαίνει τιμιότης καὶ δικαιοσύνη, ἥρωϊσμός καὶ θάρρος, ἐλπίδα καὶ πίστι. Ἄν ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἀπελπισίας δὲν δικαιολογεῖται γιὰ τοὺς ὑλικούς πόρους καὶ δυσκολίες, πολὺ λιγώτερο μπορεῖ νὰ δικαιολογηθῇ ἡ πνευματικὴ ἀπελπισία στὸν Κάλβο. Οἱ «Ὡδές» του ἔχει μόνον δὲν εἶναι μιὰ κραυγὴ πόνου, ἔχει μόνον δὲν δείχνουν ἕναν ψυχικὰ ἢ πνευματικὰ ἀπελπισμένο, ἀλλ' ἀντίθετα εἶναι γεμάτες δύναμι καὶ ἥρωϊσμό.

Ὁ Κάλβος δὲν πέφτει, δὲν κρημνίζεται, δὲν ἀναστενάζει, ὄρμα, πετᾶ καὶ ψηλά μεταφέρει καὶ τοὺς ἄλλους. Ὅταν διαβάξῃ κανεὶς τὰ ποιήματα τοῦ Κάλβου, δὲ νιώθει τὸν ἑαυτὸ του ἀπελπισμένο καὶ βαρὺ, ἀλλὰ αἰσθάνεται μᾶλλον νὰ σηκώνεται, νὰ ψηλῶνῃ, νὰ παίρνῃ πεποίθησι, νὰ ἀποκτᾶ πίστι. Πολὺ σωστά ὁ κ. Κεραμόπουλος, μιλοῦντας στὸν «Παρνασσό», εἶπε πὼς ὅταν διαβάξῃ τὸν Κάλβο, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ σηκωθῇ, νὰ περπατήσῃ, νὰ πετάξῃ ἂν εἶχε φτερά. Ἡ ποίησι τοῦ Κάλβου δὲν εἶναι στατική, πολὺ λιγώτερο πεσσιμιστικὴ, εἶναι δυναμικὴ, γεμάτη ἐλπίδα καὶ πίστι.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν «Ἀπολογισμὸ τῆς αὐτοκτονίας», δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξι μιᾶς ἀπελπιστικῆς διαθέσεως τοῦ ποιητοῦ, καὶ πολὺ σωστά ὅσα σχετικὰ παρατηρεῖ ὁ κ. Μελλάς. Ἐν πρώτοις, ἡ μικρὴ αὐτὴ μελέτη γράφτηκε ὅταν ὁ Κάλβος ἦταν ἀκόμη πολὺ νέος, καὶ φαίνεται ξένης μᾶλλον ἐπιρροῆς. Δεύτερο καὶ κυριώτερο, ὁ «Ἀπολογισμὸς τῆς αὐτοκτονίας» δὲν ἔχει ὡς βᾶσι βαθύτερα φιλοσοφικά, πνευματικὰ ἢ ψυχολογικὰ ἐλατήρια. Δὲν δικαιολογεῖται ὡς μία τάσις ἐξ αἰτίας πνευματικῆς ἀπελπισίας ἢ φιλοσοφικῆς ἀρνήσεως. Ὁ Κάλβος δικαιολογεῖ τὴν αὐτοκτονία ἐξετάζοντάς τὴν μόνον ἀπὸ πρακτικῆς ἢ ἱστορικῆς ἀπόψεως. Τὰ παραδείγματα ποὺ φέρνει δὲν εἶναι ἀνθρώπων ποὺ φθάνουν στὸ ἀπεγνωσμένο αὐτὸ διάβημα ὕστερ' ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ τραγωδία ἢ φιλοσοφικὸ ἀγῶνα ἢ ψυχικὴ ἀπελπισία, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἐξωτερικὰ ἐλατήρια, μιᾶς σωματικῆς δηλαδὴ ἀναπηρείας καὶ δυσμορφίας, ἢ ὑλικοῦ ἀδιεξόδου, ἢ τέλος ἥρωϊκῆς πράξεως. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀπελπισίας ὡς βαθυτέρας αἰτίας, ἀλλὰ περὶ κοινωνικῶν ἀπαιτήσεων καὶ συνθηκῶν.

Ποῦ ὑπάρχει λοιπὸν ἡ ἀπελπισία — ὡς φιλοσοφικὸ σύστημα στὸν Κάλβο; Πουθενά,

ἂν στὴ λέξι ἀπελπισία θέλουμε νὰ δώσουμε τὴ σημασία ἐκείνη ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ποίησι ποὺ εἶναι γνωστὴ μὲ τὸν ὄρο «πεσσιμισμός».

Καὶ ὅμως ὁ νέος χαρακτηρισμὸς τοῦ Κάλβου μ' ἔκανε νὰ σκεφθῶ μήπως μιὰν ἄλλη ιδιότητα τοῦ ποιητῆ μπορεῖ νὰ ὑπονοήσῃ. Ὁ Κάλβος, ἀκριβῶς γιὰτὶ ἐμπνέεται ἀπὸ ὑψηλότερα ἰδανικά, δείχνει γενικῶς περιφρόνησι γιὰ ὅ,τι στενὰ συνδέεται μὲ τὴν πρόσκαιρη ἐπίγεια ζωὴ καὶ τὶς μικρότητές της. Ἀλύπητα χτυπᾶ ὄσους γιὰ μόνον τοὺς σκοποὺ ἔταξαν νὰ φροντίσουν γιὰ ὑλικά συμφέροντα, παραμελῶντας τὶς πνευματικὲς ἀρετές. Δὲν τὸν συγκινοῦν οἱ δόξες καὶ τὰ πλούτη, δὲν τὸν νοιάζει γιὰ τὶς κοινωνικὲς ἱκανοποιήσεις. Ἀποφεύγει τὶς δολιότητες καὶ τὰ μικρὰ πάθη, ἀπομακρύνεται ἀπ' ὅ,τι χαμερπές καὶ ἀνάξιο, μεταφέρεται σ' ἄλλους κόσμους, ὑψηλοῦς καὶ ἀνώτερος. Κάθε ὠδή του, κάθε στίχος του ἀποτελεῖ καὶ μιὰ ἐκδήλωσι καταφρονήσεως γιὰ κάθε δουλοπρεπές ἢ χαμερπές αἴσθημα, γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πάθη:

Μάτην προσεπάθησε νὰ μοῦ διαφθέρῃ τὴν καρδίαν
ἡ δύναμις ἢ ὁ χρυσὸς τῶν ἄλλων.

(Ὡδὴ εἰς Ἰονίους)

Ψυχὴ ἀνδρική ἀπορρίπτει
φρόνημα χαμερπές.

(Ὡδὴ VII, IB)

Δὲν μὲ θαμβώνει πάθος
κανένα...

(Ὡδὴ XIV, IH)

Μήπως λοιπὸν ἡ ἀδιαφορία αὐτὴ γιὰ τὴ ζωὴ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀπελπισία καὶ ἀπαισιοδοξία; Δὲν νομίζω. Ὁ Κάλβος δὲν περιφρονεῖ τὰ κοσμικὰ ἀπὸ ἀπελπισίας, ἀλλὰ γιὰτὶ βαθύτερα καὶ σπουδαιότερα πράγματα ἀπασχολοῦν τὸ πνεῦμα του. Δὲν εἶναι ἕνας φιλόσοφος ἀρνητῆς, ἕνας ὑποστηρικτῆς τῆς ἀπαισιοδοξίας καὶ τῆς ἀπελπισίας, ἀλλ' ἕνας ἀσκητῆς, ἕνας ἠθικὸς διδάσκαλος, ἕνας αὐστηρὸς πουριτανός, ποὺ ἀποχωρίζεται καὶ καταφρονεῖ τὸν ὑλικὸ κόσμον. Ὅλο του τὸ εἶναι, ὅλος του ὁ πνευματικὸς κόσμος, ἀπὸ μιὰ μόνη νότα δονεῖται: τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν πίστι σὲ μιὰ δευτέρῃ ἀνώτερῃ ζωῇ. Καὶ ὅποιος γιὰ μόνον σκοπὸ τῆς ζωῆς του ἔχει τὴν ἀρετὴ, καὶ σ' αὐτὴν ἀκράδαντα πιστεύει, ὅποιος ἔχει πεποίθησι πὼς ὑπάρχει μετὰ θάνατον μιὰ ἄλλη ζωὴ γλυκυτέρῃ, ὅπου ἡ δικαιοσύνη βασιλεύει, ὅποιος ἀκλόνητα πιστεύει σ' ἕνα Θεό, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ποιητῆς τῆς ἀπελπισίας. Ἐνας γεννιέται ἀπαισιόδοξος καὶ πεσσιμιστῆς. Κι ὁ Κάλβος δὲν ἦταν τέτοιος. Ἀλλιῶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ ἐνθουσιώδης καὶ γεμάτος ἀπὸ πίστι καὶ βεβαιότητα γιὰ τὴν τελικὴ νίκη τῆς ἀρετῆς ποιητῆς, ποὺ μᾶς παρουσιάζεται ἀπ' τὶς ἐλληνικὲς ἰδίως ὠδές του. Ἄν ἦταν πεσσιμιστῆς δὲν θὰ μπορούσε νὰ χαίρεται τὴ γύρω του φύσι, ποὺ ψάλλει μὲ τοὺς πιὸ θερμούς στίχους, δὲν θὰ μπορούσε μὲ τόση ἀκράδαντη βεβαιότητα νὰ πιστεύῃ στὴν ἐλευθερία καὶ στὸ μελλοντικὸ μεγαλεῖο τῆς Πατρίδας του, δὲν θὰ μπορούσε νὰ περιφρονῇ τὰ ἐπίγεια καὶ μὲ καρτερία νὰ συνεχίξῃ τὸν ἐνάρετο δρόμον του, δὲν θὰ μπορούσε τέλος νὰ ὑμῆ μὲ τέτοια θέρημ τὸν Θεὸ καὶ νὰ δείχνῃ τέτοια πίστι στὸ θρίαμβο τῆς «ἀρετῆς».

ΙΩΣΗΗ ΚΑΡΝΤΟΥΤΣΙ, Ο ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ραδιοφωνική διάλεξις τοῦ καθηγητοῦ κ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ Μ. ΠΟΝΤΑΝΙ

Ὁ Ἰωσήη Καρντοῦτσι, ἐγεννήθη στὴ Πιετρασάντα, εἰς τὴν Τοσκάνη, στὶς 27 Ἰουλίου 1835. Μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ μιλήσουμε λεπτομερῶς διὰ τὴν ὄλη καὶ ἀχανῆ λογοτεχνικὴ δρᾶσι τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἐπίσης κριτικός, πεζογράφος, ρήτορας, μανιώδης πολεμιστής, διδάσκαλος. Ἀπὸ τὴ σχολή του στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μπολώνιας ἐβγήκαν πολλοὶ μεταξὺ τῶν πλέον διασημοτέρων ἰταλῶν σοφῶν τῆς προπολεμικῆς περιόδου. Ἡ φήμη τοῦ Καρντοῦτσι, ὅμως, ὀφείλεται προπαντὸς εἰς τὴν ποιητικὴν του παραγωγὴν, τὴν ἀφθονὴν καὶ διηρημένην εἰς περιόδους, ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξι τοῦ ποιητοῦ.

Τῆς παραγωγῆς αὐτῆς δύο εἶναι τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἐμπνεύσεως: τὸ πατριωτικόν — ἐθνικὸν αἶσθημα, καὶ ὁ κλασικισμός. Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα πολλὰς φορὰς συγγέονται γιὰ τὸ κοινωνικὸ καὶ ἐθνικὸν ὄραμα τοῦ ποιητοῦ ταυτίζεται μὲ τὸ ἰδεώδες τῆς ἀναβιώσεως τοῦ ἀρχαίου πνεύματος στὴ σύγχρονη κοινωνία. Κι' ἔτσι ἐνῶ ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ ὁ Καρντοῦτσι ὀνειρεύεται τὸ πολιτικὸ καὶ στρατιωτικὸ μεγαλεῖον τῆς Ρώμης, καὶ προσφέρει ὕμνους εἰς τὴν Λατινικὴν ψυχὴν, τὴν κυρίαρχο τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ποθεῖ τὰ ἰδανικά τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς ἀρμονίας χαρακτηριστικῶς ἑλληνικά.

Ἡ Ἑλλάς τοῦ ἐμφανίζεται σὰ μιὰ ὑποσχέμενη γῆ, ἕνας παράδεισος σταθερότητος, τελειότητος, ρυθμοῦ: τὴν ἀγαπᾷ ὡς πατρίδα τοῦ Περικλῆ, τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ Πλάτωνος. Τοιοῦτοτρόπως ἡ κλασσικὴ διάθεσι τοῦ Καρντοῦτσι εἶναι σταθερὴ καὶ ὀπωσδήποτε διάχυτη. Βρίσκουμε ἀναμνήσεις καὶ εἰκόνες τῆς θαυμαστῆς ἑλληνικῆς φύσης, βρίσκουμε ἀρχαῖα ὀνόματα ποιητῶν, ὅπως Ὀμηρος, Σαπφώ, Ἀνακρέων, Μίμνερμος. Τέσσαρα ἀπὸ τὰ ποιήματά του φέρουν μάλιστα τὸν τίτλο: «Ὀμηρος». Καὶ οἱ μῦθοι καὶ οἱ Θεοὶ τῆς ἀρχαίας κλασσικῆς θρησκείας εἶναι πρόχειροι στὸν ποιητὴ· ἔχομε ποιήματα ἀφιερωμένα στὸν Προμηθεά, στὸν Ἀπόλλωνα, στὴν Ἄρτεμη.

Στὰ καλύτερά του ἀκόμη (τὶς φημισμένες «Βάρβαρες ᾠδές»), προσπαθεῖ νὰ μιμηθῆ τοὺς κλασσικοὺς μῦθους καὶ στὴν πρώτη ἀπὸ τὶς ᾠδὲς αὐτές, περιστρέφεται στὴ μυθικὴ θεὰ τῆς νεότητος, στὴν Ἥβην, λέγοντάς της αὐτά:

Αἰσθάνομαι

ὦ Ἥβη, ἑλληνικὴ ζωὴ

γαλήνια στὶς φλέβες μου νὰ ρέη.

Οἱ «Βάρβαρες ᾠδές», πὺ ἀποτελοῦν τὸ ὀραιότερο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Καρντοῦτσι ζητοῦν (κατορθώνοντάς το πολλὰς φορὰς) νὰ ἐρμηνεύσουν ἀφ' ὑψηλοῦ μὲ τὴν τελειότητα τῆς ποιήσεως, τὰ ἰδανικά τῆς τελειότητος τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς ἕνας στερνὸς υἱὸς τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς μεγάλης αἰολικῆς λυρικῆς.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἰδανικά, ὀλάκερος ὁ θαυμασμός τοῦ ποιητοῦ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, μοιᾶζον σὰ νὰ ἦταν συναθροισμένα στὶς θαυμαστὰς ἑλληνικὰς ἀνοίξεις, καὶ ζέχον στὶς δύο πρῶτες (τὴν αἰολικὴν καὶ τὴν δωρικὴν). Ἐδῶ χαμογελᾷ στὸς στίχους τοῦ ποιητοῦ ὁ ἀγνὸς ἑλληνικὸς οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα τοῦ Αἰγαίου, μὲ τοὺς λαμπεροὺς ἀφρούς, καὶ οἱ Κυκλάδες καὶ ἡ Κύπρος καὶ τὰ Κύθηρα· ἄλλοῦ πάλιν ὁ ποιητὴς ἐπιθυμεῖ νὰ τραγουδήσῃ τὸ Ἴόνιον καὶ τὶς μπράδες τῆς Σικελίας. Κι' ἀνάμεσα στὸ βάθος τῶν τόσο ἀγνῶν καὶ ἤρεμων αὐτῶν τοπεῖων διακρίνομε τὶς ἀρχαῖες θεότητες τοῦ Ὀμήρου, πὺ ὁ ποιητὴς τὶς ὀνομάζει αἰώνιες, καὶ βλέπομε νὰ κινουῦνται τόσο θρυλικὸι βοσκοί, ὅπως ὁ Δάφνης, καὶ φωτεινὲς γυναικεῖες μορφές, ὅπως ἡ Ἑλένη καὶ οἱ νῦμφες, κι' αὐτὴ ἡ ἴδια θεὰ τοῦ Ἐρωτος, ἡ Ἀφροδίτη· καὶ δὲν ἀπολείπει ἡ θύμησι τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Ἀλκαίου καὶ ἡ κρινοπρόσωπη Σαπφώ.

Ἐχομε μιλῆσει πολὺ γιὰ τὸν Καρντοῦτσι σὰ γιὰ ἕνα εἰδωλολάτρην ποιητὴν. Ἀναμφιβόλως τὶς περισσότερες φορὰς ἐπιθυμεῖ νὰ συνενώσῃ τὸ εἰδωλολατρικὸν ὄραμα τῆς ζωῆς καὶ ἀκόμη τῶν ἀρχαίων θεῶν, μὲ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ. Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε, ὅτι ἀνάμεσα στὰ ποιήματα τοῦ Καρντοῦτσι, ὑπάρχουν ἐπίσης, ὡς ἕνα κλασσικὸν ὑπόδειγμα «Οἱ ἐκκλησίες τῆς Πολέντα», ποίημα γεμᾶτο ἀπὸ χριστιανικὸν θρησκευτικὸν αἶσθημα. Ἄλλ' ὀπωσδήποτε δὲν εἶναι ὁ Καρντοῦτσι ἀνὸς εἰδωλολατρισμός, ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἀντιχριστιανισμοῦ, ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ μιλήσουμε· ἀντίθετα θέλομε νὰ φανερῶμε ὅπως γιὰ τὸν ἀγνὸν κόσμον τῆς ἑλληνικῆς ὁμορφιάς, ὅτι ὁ ποιητὴς φαίνεται νὰ λησμονῇ κάθε θόρυβον τῶν παθῶν, πὺ τὸν θίγουν καὶ τοὺς ἴδιους ἀγῶνες του πὺ τοῦ φλογίζου τὴν ψυχὴν.

Ἐπῆρξεν ἀπὸ τὰ πολεμικώτερα πνεύματα· ἡ ψυχὴ του πάλασε συνεχῶς, κι' αἰσθάνθηκε τὸν πόνον τῆς δράσης, τῆς ἀντίθεσης, τῆς πολεμικῆς. Ποικίλες πείρες, πολιτικὲς καὶ θρησκευτικὲς, συνθηκολογοῦν μέσα του, ταραζοντάς τον: καὶ εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐξήγειρε πολλοὺς φθόνους: κι' ὅμως στὰ ρόδινα, κι' ἐλαφρὰ ὄνειρα τοῦ κλασσικισμοῦ οἱ βαρεῖες φροντίδες γλυκαίνονται πάντα σὲ μιὰν ἀπελευθερωτικὴν κάθαρσι.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Καρντοῦτσι σηκώθηκε μὲ τὸ πνεῦμά του ὡς τὸν εὐτυχισμένον τόπον τῶν Μουσῶν, καὶ τῶν ἡρώων καὶ τῆς μουσικῆς.

Τὸ ἴδιο τὸ αἶσθημά του γιὰ τὴ φύση εἶναι ἀληθινὰ ἑλληνικὸν καὶ συχνὰ χρωματίζεται μὲ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Οἱ Θεοὶ τοῦ Ὀμήρου εἶναι γιὰ τὸν ποιητὴν μιὰ ἰδεώδης μορφή τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, καὶ οἱ ἰδανικὲς βάσεις τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς εἶναι οἱ κορφές τοῦ εὐδιασμένου ἀπὸ θυμᾶρι Ἰμηττοῦ, τῆς κατάλαμπρης ἀπὸ τὸν ἥλιον Ἀκρόπολης, οἱ ὄχθες τοῦ Ἰλισσοῦ:

Σῶσέ με, γαλήνια τοῦ Ἰλισσοῦ ὄχθη...

Ἀθρώπινη ψυχὴ!

Οἱ χάριτες χαμογελοῦν στὸν φλογερὸν ποιητὴν καὶ στὸν πονεμένον ἄνθρωπον καὶ τοῦ χαρίζουν μιὰ κάποια μυστηριώδικη ζωὴ πὺ ρεῖ ξάστερη καὶ καθάρια στὶς φλέβες του. Κάποτε τὸ κλασσικὸν αἶσθημα εἶναι τόσο ζωντανόν, οἱ μυθολογικὲς θύμησις

τόσο συνεχείς, πού τοῦ ἀντιτάσσουν σάν ἓνα πρόσκομμα στό αὐθόρμητο τῆς ἔμπνευσης του· κι' αὐτὸ παρατηρεῖται ζέχωρα στό πρῶτο μέρος τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς, στά «*Juvenilia*», πού στερεῖται ἀληθινῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Ἀλλά στά καλύτερά του ποιήματα, ὅπου ὁ Καρντοῦτσι βρίσκει τὴν καλύτερη ἐξίσωσι τῶν λέξεων καὶ τοῦ στίχου στό αἶσθημά του, ἡ ψυχὴ του γεμάτη κλασικισμὸ κατορθώνει ἀληθινὰ νὰ ἐξωτερικεῖται σὲ μιὰ τέχνη πλούσια σὲ ἀρμονία καὶ σὲ ἐνέργεια.

Ἀκόμα κ' ἡ νεώτερη Ἑλλάς προσέβηκε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ποιητοῦ. Εὐαίσθητος σὲ κάθε κραυγὴ ἐλευθερίας, ὁ Καρντοῦτσι χαιρέτησε τὴ Θεῖα Ἑλευθερία, πού ἔτρεζεν ἀπὸ τὸν τόπον τῶν Μουσῶν, καὶ ἔγραψε μίαν ὠδὴ «*γιά τὴν ἐπανάστασι τῆς Ἑλλάδας*», ὠδὴν γεμάτη ἀπὸ χαρούμενη ἐκπληξί γιὰ τὰ μεγάλα πολεμικὰ γεγονότα, πού διετράνωσαν τὴν ζωντάνια τῆς Ἐθνικῆς συνείδησης καὶ τῶν ἰδανικῶν ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδας τοῦ Δημοσθένους.

Ἡ Μοῦσα τοῦ ποιητοῦ ἀναπηδᾷ καὶ ψάλλει τὴ Θεᾷ Ἑλευθερία, πού χάρισε ἓνα νέο φωτεινὸ χαμόγελο στό Αἰγαῖο, «*ἀνάμεσα στό Σούνιο καὶ τὰ νησιά τ' ἀγαπημένα ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, τ' ἀγαπητὰ στόν Ἀπόλλωνα*». Ἀρχαῖες ἀναμνήσεις προστίθενται στό ὄραμά του, στά γνωστὰ γεγονότα καὶ ἀναπολεῖ τὸν Δημοσθένη, τὸν Ἀρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα.

Μὰ ἔπειτα, σὲ λίγο, φαίνεται σὰ νὰ συνεφιάζῃ: ὅλη του ἡ ἀνάτασι του ἄλλαξε σὲ μελαγχολία «*εἶναι ἓνα παιδί ξένο βάρβαρο, πού ἡ Ἀθήνα ζητιανεύει γιὰ βασιλιά*». Ὁ περήφανος ποιητὴς καταφρονεῖ κάθε δουλικὴ πρᾶξι καὶ σὲ κάθε περίστασι φανερώνει τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς του.

Σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειώσουμε πὼς ὁ Καρντοῦτσι, εἰλικρινῆς θαυμαστής τοῦ Μπαίρον, δὲν ἐλάμπρυνε μιὰ μονάχα φορὰ τὸ δοξασμένο του θάνατο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πρὸς ὑπεράσπισι τῆς ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας. Σὲ μιὰ ὠδὴ ὀμιλεῖ γιὰ τὸν τραγουδιστὴ τοῦ Χάρολδ πού ἐπιθυμεῖ τὸ ἥρωϊκὸ Μεσολόγγι: σ' ἓνα του σονέττο θυμᾶται πὼς ὁ Μπαίρον:

Ἀπὸ τῆς μοίρας λάμποντας τὴν εἰμαρμένη ἀξία
σ' ἑνὸς πολεμικοῦ λαοῦ τρέχει στό κάλεσμά του,
Ὅταν σ' ἑλληνικὴ φωλιά, μὲ μιὰ καρδιά Ἀλκαίου
Τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν ἀητὸ σκέφθη νὰ ξαναφέρῃ.

Ὡς κι ἐδῶ τὸ ἀρχαῖο ἐνώνεται μὲ τὸ παρόν, καὶ ὁ κλασικισμὸς μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ

Ἀνακοίνωσις τοῦ κ. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΒΙΚΚΙΟ τ. φ.

Μέσα στοὺς διάφορους ἑλληνικοὺς βαρβερικοὺς κώδικες τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, βρίσκειται κι ὁ ἀνεκδότης κώδικας ἀριθ. 111 — κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνα — πού περιέχει τὴν ἱστορία τῶν Σουλτάνων τῆς Τουρκίας. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀρκετὰ χαρακτηριστικὴ ἐξιστόρησι, γιὰ τὴν ὁποία κι ὁ Λάμπρος, στὴ σύντομη περιγραφή τῶν βαρβερικῶν κωδίκων, λέει ὅτι «*εἶναι ἄξιος ἰδίας μελέτης*» (1). Πράγματι τόσο ἀπὸ ἱστορικὴ ὄψι καὶ ἀπὸ γλωσσολογικὴ ἄποψι, τὸ χειρόγραφο δείχνει ὅχι μικρὸ ἐνδιαφέρον. Ὁ ἄγνωστος συγγραφέας διηγίεται τὴν ἱστορία τῶν Σουλτάνων ὡς τὰ 1512. Ἐπειδὴ ὁ κώδικας εἶναι καὶ ἀκέφαλος καὶ κολοβὸς δὲν μᾶς εἶναι δυνατό νὰ προσδιορίσουμε οὔτε τὴν ἀρχή, οὔτε τὸ τέλος τῆς ἱστορίας. Ἀπὸ ὀρθογραφικῆς ἀπόψεως τὸ χειρόγραφο — ὅπως τὰ περισσότερα τῆς ἐποχῆς — εἶναι γεμᾶτο σφάλματα: τὰ σημεῖα στίξεως, φυσικά, λείπουν καθολοκληρίαν. Μελετώντας τὸ χειρόγραφο, γιὰ διδακτορικὴν ἐνέργειαν Νεοελληνικὰ διατριβή, ἐλπίζω νὰ μοῦ δοθῇ γρήγορα ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκδώσω ὀλόκληρο τὸ κείμενο μαζί μὲ τὶς ἀναγκαῖες πληροφορίες, ἐξηγήσεις καὶ παρατηρήσεις. Περιορίζομαι λοιπὸν τώρα νὰ δημοσιέψω ἓνα μόνο κεφάλαιο — τὸ ἕκτο — πού ἀφορᾷ τὸν Μουσᾶ. Τὸ σχετικὸ κείμενο διόρθωσα ὀρθογραφικὰ, νόμισα ὅμως περιττό, σὲ μιὰ ἀπλή κι ὅχι κριτικὴ ἔκδοσι, νὰ ἀναγράψω τὰ πολυάριθμα σφάλματα, πού ἀντὶ νὰ ἐνδιαφέρουν, μᾶλλον θὰ κούραζαν τὸν κοινὸ ἀναγνώστη.

* * *

Ἐδῶ ἀρχίζει ἡ βασιλεία τοῦ Μουσουλμάνου υἱοῦ τοῦ Σουλτάν
Μπαγιαζήτη 1398 ἀπὸ Χριστοῦ. — 6 (φυλ. 27^a—29^a)

Ἔσοντας νὰ ἀποθάνῃ ὁ σουλτάν Μπαγιαζήτης, ἐκάθησε εἰς τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς του, ὁ σουλτάν Μουσουλμάνης, ἕξατος βασιλεὺς εἰς τοὺς 1411. Ἀμὴ ἦτονε ἐμποδισμένος εἰς τοὺς πολέμους ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, καὶ τὸ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του τὸν Μουσταφᾶ, ὅπου ἦτονε ἀντάμα μὲ τὸν πατέρα του καὶ τὸν εἶχε σκλάβο ὁ Ταμερλᾶνος (φ. 27^β).

Καὶ ἐγλύτωσε καὶ ἦρθε καὶ ἐγίνη ἐπίτροπος τῶν ἄλλων παιδιῶν, ἦγον εἰς τὰ ἀδελφία του, ὅπου ἦταν ἐχθροὶ τοῦ Μουσουλμάνου. Καὶ ἐδιάβη ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα,

(1) Εὐρετήριο τῶν βαρβερικῶν κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ δημοσίεψε στὰ 1907, ὁ S. Ricci ὑπὸ τὸν τίτλο: «*Liste sommaire des ms. grecs de la Bibliotheca Barberina*» στὴ «*Revue des Bibliothèques*», χρόνος IZ! σελ. 81—125. Γιὰ μερικοὺς ἀπ' τοὺς κώδικες αὐτοὺς ἀσχολήθηκε, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπ' τὴν παραπάνω δημοσίεψι, ὁ Σ. Λάμπρος στὸ ἄρθρο του «*Περὶ τινῶν Βαρβερικῶν Κωδίκων*», πού δημοσιεύτηκε στὰ 1908 στὸ περιοδικὸ του «*Νέος Ἑλληνομνήμων*», τόμος πέμπτος, σελ. 450—467. Γιὰ τὸν δικό μας κώδικα βλ. σελ. 454—455.

καὶ ἐδιάβη καὶ ἔσμιξε τὸ Μίρσα τὸν ἀφέντη τῶν Σερβίων νὰ πάγη νὰ πάρῃ τὴν βασιλεία τοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ ἔταξε πολλοὺς τόπους νὰ τοῦ χάρισῃ εἰς τὴν Ρούμελη. Ὁ ὁποῖος Μίρσας ἦτονε ἐκθρὸς τῶν Ρωμαίων, λέγω τῆς Πόλης. Καὶ εἶχε ἐκθρὰ καὶ ὁ αὐτὸς Μουσαῖ τῶν Ρωμαίων διατὶ ἐβοηθήσανε καὶ ἐκάθησε ὁ Μουσουλμᾶνος. Λοιπὸν ἐδέχθη ὁ Μίρσας τὸν Μουσαῖ καὶ ὅλη ἡ Ρούμελη καὶ ἔδωσέ του πολλὰ φουσσᾶτα καὶ ἐμάζωξε καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ τὸν ἀγαπούσανε. Ἀμὴ τὸν Σουλαϊμᾶνη δὲν τὸν ἐθέλωνε διὰ βασιλέα, μόνε τὸν Μουσαῖ.

Καὶ ὁ Σουλαϊμᾶνης εὐρισκέτονε εἰς τὴν Ἀνατολὴ καὶ ἐσήκωσε μάχη καταπάνω τὸν ἀδελφόν του. Καὶ ἐμάζωξε πολεμιστᾶδες Βλάχους ἀπὸ τὴν Βλαχίαν, διατὶ εἶχε ἀγάπη μὲ τὸν ἀφέντη τῆς Βλαχίας καὶ φιλίαν, ὀνόματι Ἀδάμ καὶ μὲ τοῦτες τὲς δυνάμεις καὶ βοήθεια ἐπερίλαβε ὁ Μουσαῖς τίς χῶρες καὶ τόπους τῆς Ρούμελης, ὅπου τίς ὄριζε ὁ Μουσουλμᾶνος ὁ ἀδελφός του. Ὁμοίως ἐπῆρε καὶ τὴν Ἀνδριανούπολι, ὅπου ἦτονε τὸ σκαμνὶ τῶν πατέρων τους κ' ἐκάθησε διὰ βασιλέας καὶ τὸν ἐτιμήσανε ὡς εἶχανε συνήθειαν. Καὶ ὁ Μουσουλμᾶνος, ὅπου ἐκαθέτονε εἰς τὴν Μπρούσσα ὡς τὸ ἔμαθε, ἐμάζωξε τὰ φουσσᾶτα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπέρασε ἀπὸ τὸ στενὸ τῆς Καλλιπόλης νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν Μουσαῖ. Καὶ ὡς ἔμαθε ταῦτα ἀπέρασε καὶ ἐδιάβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπανδρεύτη καὶ ἐπῆρε τὴν θυγατέρα τοῦ κύρ Θεοδώρου, υἱοῦ τοῦ Βασιλέως Ἰωάννη. Καὶ ὁ Μουσαῖς ἦρθε ἕως εἰς τὰ τείχη τῆς πόλης καὶ ἐκάμανε πόλεμον μὲ τὸν Μουσουλμᾶνο (φ. 28^α) τὸν ἀδελφόν του. Ὁ ὁποῖος Μουσαῖς εἶχε εἰς τὰ φουσσᾶτα του πολλοὺς Βλάχους εἰς βοήθειαν καὶ Βουλγάρους, καὶ εἶχε τὸν Στέφανο, υἱὸν τοῦ δεσπότη Λαζάρου ὅπου τίς ἔσυρνε. Καὶ οἱ Τούρκοι ὅπου ἦτονε ἀπὸ τὴ Ρούμελη, ἐστέκανε νὰ σμιζοῦνε εἰσὲ πόλεμο. Καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πόλης ἐμίλησε τοῦ ἄνωθεν Στεφάνου ὅτι νὰ ἀφήσῃ τὸν Μουσαῖ καὶ νὰ βοηθήσῃ τοῦ Μουσουλμᾶνου, ὅπου εἶναι μεγαλειέτερος βασιλέας καὶ ὄχι τὸν Μουσαῖ, ὅπου εἶναι ἀχάριστος ἄνθρωπος καὶ δὲν ἀγαπᾷ τοὺς φίλους καὶ ἔναι μανιώδης ἄνθρωπος. Ἀμὴ ὁ Στέφανος δὲν τὸν ἤκουσε.

Τότε ὁ Μουσαῖς ἔδραμε ἀπάνω εἰς τὸν Μουσουλμᾶνο μὲ τὰ φουσσᾶτα τους. Ἀμὴ ἐτζακίστη ὁ Μουσουλμᾶνος καὶ ἐφεύγανε καὶ ἐκρυβόντησαν ἀπὸ τὰ χαλνᾶκια τῆς πόλης. Καὶ ἐκαμώθη ὁ Μουσουλμᾶνος τάχα πῶς ἔφυγε. Ἀμὴ αὐτὸς εἶχε κοντὰ του πεντακόσους καβελραραίους διαλεκτοὺς ἀνδρειωμένους καὶ ὁ Μουσαῖς ἔτρεχε καὶ ἔφτανε ὅσους ἠμπόρειε καὶ τοὺς ἐκατάσφαζαν καὶ ἐπιάσανε καὶ πολλοὺς σκλάβους. Καὶ ὅσοι ἐφεύγασιν ἐγλυτώνανε. Καὶ ὁ Μουσαῖς ἔδραμε ὀμπρὸς καὶ τρέχοντας ἀποστάθη ἀπὸ τὸν κόπον τοῦ πολέμου καὶ ἐγύριζε εἰς τὴν ντέτα του. Καὶ ὡς τὸν εἶδε ὁ Μουσουλμᾶνος ἔδραμε ἀπάνω του μὲ τὴν συντροφιά του καὶ ἐτζακίσσε τὸν Μουσαῖ καὶ ἐφύγανε. Καὶ ὡσὰν ἐτζακίστησαν, ἐδιάβησαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν Μουσουλμᾶνο.

Τότε ἐμάζωξε ὅλα τὰ φουσσᾶτα καὶ ἀπέρασε καὶ ἐδιάβη καὶ ἐκάθησε εἰς τὴν Ἀνδριανούπολι ὡς Βασιλέας καὶ ἐδιόρθωσε τοὺς τόπους τῆς Βασιλείας. Καὶ ὁ Μουσαῖς ἔφυγε καὶ ἐδιάβη εἰς τὴν Βλαχίαν εἰς τὸν ἀφέντη τὸν Ἀδάμ, ὅπου ἐστεκέτονε εἰς τὸ μέγα βουνὸ τὸ λέγουσι Αἶμο καὶ ἀπὸ τὸν φόβο του ἐδιάλασε τὸν τόπον ὅπου ἔστηκε. Ὁλπιζε νὰ τοῦ ἔλθῃ βοήθεια ἀπὸ καμίαν ἀφεντίαν, ὡς τὸν ἤλθε. Καὶ ὁ Μουσουλμᾶνος

ὡσὰν ἔκαμε τὴ νίκη, ὡς εἶπαμε, ἐγύρισε εἰς τὸ σκαμνὶ του καὶ ἔτρωγε καὶ ἔπινε καὶ ἐξεφάντωνε ἀμέριμνα καὶ δὲν εἶχε ἔννοιαν. (φ. 28β).

Ἰδόντας αὐτὰ οἱ γιανιτζαροὶ τοῦ ἐφύγανε καὶ ἐδιάβησαν μὲ τὸν ἀδελφόν του τὸν Μουσαῖ καὶ τὸ περισσότερο ὅτι τοῦ εἶδανε λόγο οἱ Ρωμαῖοι ὅτι νὰ σταθῇ δυνατὸς καὶ νὰ μὴ φοβᾶσαι τὸν ἀδελφόν σου τὸν Μουσουλμᾶνο, ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει καμίαν ἔννοια τῆς βασιλείας του, μόνε ἔναι ἀξένοιαστος καὶ διὰ τοῦτο τὸ πάλι τοὺς ἐχάρισε τῶν Ρωμαίων τὴν Σαλονίκη, καὶ τὸ ζητοῦσι καὶ ἄλλες χῶρες ὅπου ὄριζε εἰς τὴν παραθαλασσία τῆς Ἀνατολῆς. Ἀκόμη ἔταξέ τους καὶ εἶτι ἄλλο τοῦ ζητήσουνε, μόνε νὰ μὴν τοῦ πᾶνε ἐναντίοι, καὶ τὴν ἄλλη μερέαν ἐστέιλανε λόγο τοῦ Μουσουλμᾶνου ὅτι εἰς τὸν τόπον ὅπου εἶσαι φυλάξου ἀπὸ τὸν ἀδελφόν σου τὸν Μουσαῖ. Ἀμὴ αὐτὸς ὁ Μουσουλμᾶνος δὲν ἤκουε τὰ λόγια τους, μόνε ἦτονε εἰς τὰ φαγιά καὶ εἰς τὰ πιωτὰ καὶ εἰς τὰ ξεφαντώματα καὶ εἰς τὸ κοιμητιὸ τῆς μέθης. Ἀμὴ ὅζω ἀπὸ τοῦτα ἦτονε καλὸς βασιλέας καὶ ἐλεύτερος καὶ ἀνδρειωμένος καὶ θυμώδης εἰς τὸν πόλεμο, ὅπου εἶχε ὅλο τὸ ἐνάντιο τὸν Μουσαῖ.

Καὶ ὡσὰν ἔμαθε ὁ Μουσαῖς πῶς ὁ Μουσουλμᾶνος ἔπεσε εἰσὲ τέτοιας λογῆς ἐλαττώματα ἔκαμε τρόπον καὶ τὸν ἀγαπήσανε οἱ πασᾶδες καὶ τὸν Μουσουλμᾶνο τὸν ἐμισήσανε. Κ' ἔστειλε γραφὴν τοῦ Μουσαῖ ὅτι ὁ ἀδελφός σου ὁ Μουσουλμᾶνος κάμει πράματα ὅπου δὲν πρέπει νὰ τὰ κάμῃ τινὰς βασιλέας καὶ ἐσύ, ἂν θέλῃς, ἔλα καὶ σὲ θέλωμε. Τότε ὁ Μουσαῖς ὡς ἐβεβαιώθη ἐμάζωξε φουσσᾶτα πολλὰ, καὶ ἦρθε εἰς βοήθειά του ὁ Χάνης γιανιτζάραγας μὲ τοὺς γιανιτζάρους, καὶ ὁ Βρενέσης ὅπου ἦτονε μπεγλέρμπεης τῆς Ρούμελης. Καὶ ὡσὰν εἶδε καὶ ἔμαθε ὁ Μουσουλμᾶνος πῶς τὸν ἄφησαν τὰ φουσσᾶτα του, ὁμοίως καὶ οἱ σπαχίδες καὶ ἔφυγε καὶ ἐδιάβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ τὸν ἐφυλάξουνε. Καὶ τοὺς ἔταξε ὅτι νὰ τὸν βοηθήσουνε νὰ πάγη νὰ καθῆσῃ εἰς τὴν Μπρούσσα βασιλέας καὶ νὰ τοὺς δώσῃ ὅλες τίς χῶρες καὶ κίστρη ὅπου εἶχανε παρμένες οἱ πατρογονεῖς του καὶ ἔκαμνέ τους καὶ ὕρκον ὅτι ποτέ του νὰ μὴν ἀπεράσῃ εἰς τὴν Ρούμελη.

Λοιπὸν (φ. 29α) τότε τὸν ἐπιάσανε οἱ ἀνθρώποι του ὀλίγοι ὅπου τὸν ἀκολουθοῦσανε καὶ τὸν ἐδιαβάσανε τοῦ ἀδελφοῦ του τοῦ Μουσαῖ, καὶ ὡς τὸν εἶδε ἐν τῷ ἄμα τὸν ἐπνιξε ἀπὸ τὸ λαιμὸ μὲ κομμάτι σκοινὶ καὶ ἐκείνους ὅπου τὸν ἐπιάσανε καὶ τοῦ τὸν ἐφέρανε τοὺς ἔκαψε ἐκείνους καὶ τὰ παιδιά τους καὶ τίς γυναῖκες τους.

Τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Μουσουλμᾶνου, ἕξτος βασιλεὺς τουρκῶν Ὁτωμᾶνος.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΝΔΡΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ραδιοφωνική διάλεξις τοῦ λογοτέχνου καὶ συγγραφέως κ. ΚΩΣΤΑ ΦΑΛΤΑΪΤΣ.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἱεροποίησε τὸ δένδρον. Οἱ περισσότεροι θεοὶ εἶχαν ἓνα ἢ δύο εἶδη δένδρων, τὰ ὅποια ἐθεώρουν ὡς ἰδικὰ των δένδρα. Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἱερά δένδρα τῶν Θεῶν. Γύρω ἀπὸ τοὺς ναοὺς ἦσαν τὰ ἄλση, τὰ ὅποια ἐσχημάτιζαν φυτώρια, κήπους, δάση ὀλόκληρα. Οἱ περισσότεροι ναοὶ εἶχαν τὰ ἄλση των, ἐκυριάρχουν δὲ εἰς ἕκαστον ἄλλος ἰδιαίτερα δένδρα. Εἰς τὰ ἄλση τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὸν Δία ἐκυριάρχουν αἱ δρυς. Εἰς τὰ ἄλση τῆς Ἥρας ἡ ροδιά. Ἡ Ἀθηναῖα εἶχε ἱερὸν δένδρον τὴν ἐλαίαν. Εἰς τὰ ἄλση τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκυριάρχει ἡ δάφνη. Τῆς Ἀρτέμιδος ἡ λατρεία συνεδέετο μὲ τὰ ἄγρια δένδρα, καὶ τὰ ἱερά τῆς ἦσαν εἰς τοὺς λόγγους, παρὰ τὰς πηγὰς, παρὰ τὰς λίμνας. Ἡ Ἀφροδίτη εἶχε ἱερὸν δένδρον τὴν μυρσίνην, ὁ Διόνυσος εἶχε τὸν κισσὸν καὶ τὸ κλήμα, πολλὰ ἀμπέλια ἀπετέλουν περιουσίαν τοῦ Διονύσου. Ἡ Κυβέλη ἦτο θεότης λατρευομένη εἰς τὰ ἄγρια λαγκάδια. Ἡ Δήμητρα, ἡ προστάτις τῆς γεωργίας, ἐθεωρεῖτο ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς συκῆς.

Ἄπειρα δὲ ἦσαν τὰ δάση τὰ ἀφιερωμένα εἰς τοὺς Θεοὺς. Μέγιστον μέρος τῆς δενδρώδους καλλιέργειας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος φαίνεται ὅτι ἀνήκεν εἰς τοὺς ναοὺς, οἱ δὲ ναοὶ ἐνοικίαζον τὴν περιουσίαν των αὐτὴν εἰς τοὺς καλλιεργητάς. Ἦσαν ἐπομένως τὰ ἄλση καὶ τὰ κλήματα πολλάκις προσοδοφόρα, καὶ ἓνα εἶδος ὑποδειγματικῶν ἀγροκτημάτων. Ἡ δὲ γεωργικὴ καὶ φιλόδενδρος αὐτὴ παράδοσις, μετεβιβάσθη εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Πολλὰ μοναστήρια καὶ ἐκκλησίαι χριστιανικαὶ ἔγιναν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ναῶν καὶ ἐκληρονόμησαν καὶ τὰ κτήματά των καὶ τὰ ἄλλα ἀκίνητα τῆς εἰδωλολατρικῆς λατρείας. Εἰς δὲ τὰ Χριστιανικὰ μοναστήρια καὶ τὰς Χριστιανικὰς ἐκκλησίας διτηρήθη ἡ παλαιὰ παράδοσις τῆς ἀγάπης τοῦ δένδρου. Καὶ πολλὰ ἐκκλησίαι, ἰδίως αἱ ἐξοχικαί, ἔχουν περιουσίας ἀπὸ δένδρα καὶ δάση. Ἄν χαλάσῃ ἓνα δένδρον, ἀνανεώνεται φυτευομένου τοῦ ἰδίου εἶδους τῶν δένδρων. Ἔτσι τὰ δένδρα διατηροῦνται.

Σήμερα τὸ Κράτος, κάνει μίαν μεγίστην προσπάθειαν ὑπὲρ τοῦ δένδρου. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἔχει ἐγκεντρωθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ αὖριον θὰ ἐπεκταθῆ καὶ εἰς ἕλην τὴν Ἑλλάδα. Θὰ γίνῃ μία σταυροφορία διὰ νὰ φυτευθῆ ἡ Ἑλλάς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἀπὸ δένδρα, τότε δὲ ὁ τόπος μας θὰ γίνῃ πολὺ πλουσιώτερος καὶ εὐμορφώτερος καὶ θὰ μporῆ νὰ ζήσῃ διπλάσιος πληθυσμὸς ἀπὸ τὸν σημερινὸν καὶ μὲ μεγαλειτέραν εὐκολίαν. Διότι ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα ὀρεινὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ λαγκαδιὰς, ἐνῶ τὸ κλίμα τῆς εἶναι γλυκὺ. Κατάλληλος ἐπομένως εἶναι ἡ Ἑλλάς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὀπωροφόρων ἰδίως δένδρων, πού τόσο εἰσόδημα δίδουν. Ὅπου δὲ καλλιεργεῖται πολὺ καὶ μὲ ἐπιμέλειαν τὸ δένδρον, οἱ πληθυσμοὶ εἶναι πλούσιοι: παράδειγμα οἱ πληθυσμοὶ τοῦ

ὄρους Πηλίου τῆς Θεσσαλίας. Εἶναι πλουσιώτατοι οἱ Πηλιορεῖται, γιατί τὸ βουνό των ἔχει φυτευθῆ ἀπὸ ἐλῆές, μηλιές, κυδωνιές, κερασιές, δαμασκηγιές, πορτοκαλλιές, ἀχλαδιές, ροδακινιές. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς καρποὺς ἐξάγονται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἀποτελοῦν πηγὴν εἰσαγωγῆς πλούσιου συναλλάγματος.

Παράδειγμα ἐπίσης τὸ Αἴγιον πού καλλιεργεῖ πολλὰ ὀπωροφόρα δένδρα. Καὶ ἡ Καλαμάτα μὲ τὶς συκιές τῆς καὶ τὰ πορτοκάλια. Καὶ ἡ Χίος μὲ τὰ πορτοκάλια, τὰ μανταρίνια, καὶ ἡ Ἄρτα καὶ ἡ Σπάρτη μὲ τὰ πορτοκάλια. Καὶ ὁ Πόρος καὶ ἡ Κάρυστος μὲ τὰ λεμόνια, καὶ τὰ Χανιά μὲ τὰ πορτοκάλια καὶ μὲ τὰ κίτρα. Καὶ ἡ Ἀμφισσα μὲ τὶς ἐλῆές. Καὶ ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Μυτιλήνη μὲ τὶς ἐλῆές, καὶ χίλια ἄλλα παραδείγματα ὅπου καλλιεργοῦνται πολλὰ καὶ μὲ σύστημα δένδρα, οἱ πληθυσμοὶ στέκονται καλὰ οικονομικῶς. Ὁ τόπος πυκνοκατοικεῖται καὶ ἔρχονται καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη ἄνθρωποι γιὰ νὰ καλλιεργήσουν τὰ δένδρα καὶ γιὰ νὰ μαζέψουν τὸν καρπὸ. Γιατὶ οἱ ντόπιοι κάτοικοι δὲν ἐπαρκοῦν.

Εἶναι λοιπὸν ἐξαιρετικῆς σημασίας ἡ τωρινὴ ἐκστρατεία ὑπὲρ τοῦ δένδρου καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ γνωρίζωμεν ποίαν σημασίαν ἀπέδωσαν εἰς τὸ δένδρον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ πόσο μέχρι σήμερα θεωρεῖται ἱερὸν τὸ δένδρον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξ αἰτίας τῆς παλαιᾶς παραδόσεως. Ἀπὸ αὐτὴν δὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ δένδρον ἐδημιουργήθη ὁ θρύλος τῶν στοιχειωμένων δένδρων. Τὰ δένδρα αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ κοποῦν: θεωροῦνται ἱερά. Τὰ σέβονται οἱ κάτοικοι καὶ τὰ τιμοῦν. Εἶναι δένδρα τεραστίου μεγέθους καὶ ἀρχαιότατα. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν χωριὸν ἢ πόλις τῆς Ἑλλάδος πού νὰ μὴ ἔχῃ ἓνα ἢ περισσότερα δένδρα ἱερά. Αὐτὰ κανεὶς δὲν τὰ κόπτει. Εὐρίσκονται παρὰ τὰς ἐκκλησίας, παρὰ τὰς πηγὰς, παρὰ τοὺς δρόμους.

Εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ἱερὰν ὁδόν, εἶναι ἡ παμπαλαία ἐλῆά, πού λέγεται τοῦ Πλάτωνος. Δι' αὐτὴν ὑπάρχει ὁ θρύλος ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν σκιάν τῆς ἐδίδασκε πρὶν ἀπὸ δύο χιλιάδες τριακόσια χρόνια ὁ σοφὸς Πλάτων. Εἰς τὸ Αἴγιον, πρὸς τὴν παραλίαν, ὑπάρχει ἓνας τεράστιος πλάτανος. Ὁ πλάτανος αὐτὸς λέγεται τοῦ Πausanias καὶ οἱ κάτοικοι πιστεύουν ὅτι ὁ περιηγητὴς Pausanias πού ἐπέρασε πρὶν ἀπὸ χίλια ὀκτακόσια χρόνια γράφει δι' αὐτόν. Εἰς τὴν Κηφισσιάν εἶναι ἓνας πλάτανος εἰς τὴν Κεντρικὴν πλατεῖαν πού λέγεται τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. Εἰς τὴν Ἡπειρὸν σὲ πολλὰ χωριά, ἰδίως ἔξω ἀπὸ ἐκκλησίας εἶναι παλαιότατα δένδρα πού συνδέονται μὲ ὀρισμένας προφητείας τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, πού ἐπέρασε πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν ἐξήντα χρόνια ἀπὸ τὰ μέρη αὐτά. Οὐδεὶς πειράζει αὐτὰ τὰ δένδρα. Εἰς τὴν Κυπαρισσιάν ὑπάρχουν τεράστια κυπαρίσσια πού ὁ κόσμος τὰ θεωρεῖ ἱερά. Δὲν τολμᾷ κανεὶς νὰ τὰ κόψῃ. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν τὸ ὄνομα Κυπαρισσία πού εἶναι ἀρχαιότατον. Αὐτὸ δείχνει ὅτι εἰς τὴν Κυπαρισσιάν ἀνεκαθεν ἐκαλλιέργουν τὰ κυπαρίσσια. Βαλκανιδιὰς τεράστια ὑπάρχουν εἰς πολλὰς ἐκκλησίας ἀφιερωμένα εἰς τὸν Χριστόν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἀρχαῖοι Ἕλληνοὶ Ναοὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Δία, ἔγιναν κατόπιν Χριστιανικοὶ ναοὶ ἀφιερωθέντες εἰς τὸν Χριστόν, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ καλλιέργεια τῶν δρυῶν εἰς τοὺς ναοὺς αὐτοὺς εἶναι ἀρχαιότατη.

Καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν εἶναι φυτευμένη μία μικρὴ ἐλλά. Αὐτὴ ἐφυτεύθη κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, πρὸς διατήρησιν τοῦ γεγονότος ἢ τοῦ θρύλου ὅτι ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ ἐφύτευσε τὴν πρώτην ἐλλά εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ πιστῆ ὑλοτόμος ἐξ ἐπαγγέλματος νὰ κόψῃ ἓνα πολὺ μεγάλο δένδρον, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ἱερὰ ἢ στοιχειωμένα. Ὅταν μάλιστα τὸ δένδρον αὐτὸ εὐρίσκεται εἰς ἐκκλησίαν, τότε ὑπάρχει ὁ φόβος ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ κτυπήσῃ τὴν πρώτην τσεκουριά θὰ ἀποθάνῃ. Ἄν ὑπάρξῃ ἀνάγκη νὰ κοπῆ κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δένδρα, βάζουν ἓνα γέρον ἢ μιὰ γριὰ νὰ κτυπήσῃ τὴν πρώτην τσεκουριά. Γιατὶ ὁ γέρον ἔχει φθάσει εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ἀλλὰ καὶ πάλι πολλὰ δένδρα δὲν κόπτονται, γιατί θεωρεῖται ὅτι συμφορὰ θὰ πέσῃ εἰς ὀλόκληρον τὸ χωριό, ἂν κοπῆ τὸ δένδρον. Μάλιστα πολλὰ δένδρα ἔχουν τοὺς φύλακὰς των, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐξωτικά. Ἄλλα δένδρα ἔχουν φύλακα τὸ στοιχειὸ ἐνὸς ἀράπη, ἄλλα τὸ στοιχειὸ ἐνὸς ζώου. Ἔτσι φυλάσσονται τὰ μεγάλα δένδρα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, διότι δὲν τολμᾷ κανεὶς νὰ τὰ θίξῃ. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν μάλιστα τὰ ἱερὰ αὐτὰ δένδρα λέγονται ὑψωμένα. Εἰς παλαιότερας ἐποχὰς ὁ ἱερεὺς ἤνοιγε μία τρύπα εἰς τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου καὶ ἔβαζε μέσα ὑψωμο. Τὸ δένδρον ἱεροποιεῖτο καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸ θίξῃ.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν δὲ Ἑλλάδα, εἶχαμε τὰς Δρυάδας καὶ τὰς Ἀμαδρυάδας, ποὺ ἦσαν νύμφαι θεότητες προστάτιδες τῶν δένδρων. Ὁ Ἡσίοδος τὰς λέγει μελικὰς νύμφας. Κάθε μεγάλο δένδρον εἶχε τὴν προστάτιδα νύμφην του. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰς ἐπροτιμοῦσαν νὰ μένουν εἰς τὰς δρυς, δι' αὐτὸ ὠνομάσθησαν Δρυάδες. Ἀλλὰ καὶ περιφέρειαι ὀλόκληροι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὠνομάζονται ἀπὸ τὰ δένδρα. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φαρσάλων οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ ἀντερίσματα τοῦ ὄρους Ὀρθρος ἢ Γκοῦρα λέγονται Κουρναρήσιοι, διότι κυριαρχεῖ αὐτοῦ ὁ κρῖνος ἢ τὸ πρινάρι. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γρεβενῶν οἱ κατοικοῦντες εἰς χωριὰ ὕψους 500—800 μέτρων — εἶναι δὲ πολλὰ αὐτὰ τὰ χωριὰ — λέγονται Κοπατσάροι. Τὸ ὄνομα σημαίνει τὸν κάτοικον τῆς δρυός, διότι «κοπάτσι» σημαίνει τὴν δρῦν. Εἶναι δὲ ἡ ὄρεινὴ αὐτὴ ζώνη κατάφυτος ἀπὸ χαμηλὰς δρυς, ἀπὸ τὸ εἶδος ποὺ λέγεται «δένδρον». Ἴσως ἡ λέξις Κοπατσάρος νὰ εἶναι συνώνυμος τῆς λέξεως Δρύοπες, ποὺ ἦσαν ἀρχαιότατος λαὸς τῆς Θεσσαλίας. Καὶ σήμερον ἄλλωστε οἱ Κοπατσάροι ποιμένες κατέρχονται εἰς Θεσσαλίαν. Εἰς τὸ Μαντεῖον τῆς Δωδώνης, εἰς τὴν Ἠπειρον, οἱ ἱερεῖς τοῦ Διὸς ἐχρημοδότουσαν κάτω ἀπὸ μίαν δρῦν καὶ συνεβουλεύοντο τοὺς ἤχους τῶν φύλλων τους. Αἱ δὲ ἱερεῖαι τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τοὺς Δελφοὺς ἐμάσσαν φύλλα τῆς ἱερᾶς δάφνης καὶ ἔπειτα ἐχρημοδότουσαν. Τὸ δένδρον λοιπὸν εἶχεν ἱεροποιηθῆ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἓνα μέγα μέρος τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀσφαλῶς ὀφείλεται εἰς τὴν λατρείαν αὐτῆν, εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν δένδρων. Ἡ σημερινὴ ἐπομένως ὑπὲρ τοῦ δένδρου προσπάθεια πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀποτελεῖ ἀνανέωσιν τῆς πρὸς τὸ δένδρον ἀρχαίας ἐλληνικῆς λατρείας.

ΙΤΑΛΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΘΩΜΑΖΑΙΟΥ
(ΔΟΚΙΜΙΑ ΑΠ' ΤΙΣ SCINTILLE)

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Τὸ δέκατον ἔκτο δοκίμιο αὐτῆς τῆς σειρᾶς εἶναι ἐπίσης γραμμένο ἰταλικά καὶ ἐλληνικά. Ὁ Θωμαζαῖος ἐκδηλώνει ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην του γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια «δείγματα αἰωνίας δόξας», ποὺ εἶναι σὰν «ἱερὰ λείψανα ἀρχαίων ναῶν, ὡσὰν ἀκριβὰ συντρίμματα ἀρχαίων ἀγαλμάτων», καὶ ἀκόμη μιὰ φορὰ συμβουλεύει τὴν Ἑλλάδα: «ἐὰν θέλῃς κατὰ τι νὰ μιμηθῆς, τὰ ἐδικὰ σου μιμήσου». Τέλος παροτρύνει νὰ μὴν ἀποφεύγῃ τοὺς κόπους, γιατί τὰ «δένδρα τῆς ποιήσεως» αὐξάνονται «ὑπὸ τὰ χιόνια τὰ παγωμένα» καὶ «εἰς τὸν χειμῶνα ἀνεμώδη». Παραθέτουμε τὸ κείμενον:

«Ἡ ποίησις εἶναι τὸ ἄνθος τοῦ βίου, εἰς τὸ ὅποιον κρύπτεται ἡ γλυκύτης ἢ μέλουσα τοῦ καρποῦ. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ποίησις ὑψηλὴ, εἶναι ἡ βλάστησις καὶ ὑψηλῶν αἰσθημάτων καὶ ἔργων ἐνδόξων. Ἀπὸ ταύτην τὴν κορυφὴν ροβολοῦν με ἀρμονικὴν ὄρμην οἱ ποταμοὶ ὅπου πλουτίζουν τὸν βίον. Εἰς τὰ ἐδικὰ σου τραγούδια, ὦ Ἑλλάς, τὸ χέρι τὸ ὀπλισμένον ἰσχυρὰ ἀποκρίνεται εἰς τὸν παλμὸν τὸν τρυφερόν τῆς καρδίας. Ὁ φθόγγος ὁ χαρούμενος τοῦ θριάμβου σμίγεται με τὸν ἀναστεναγμὸν τῆς παρθένου τῆς ἐρωμένης, καὶ τὸ ψιθύρισμα καθαρῶν φιλημάτων με τὴν φωνὴν ἀρματωλῶν ἀποθανόντων. Ὑψηλότερα τοῦ κύκνου τοῦ θηβαίου πετοῦν οἱ ὕμνοι, ὦ Ἑλλάς, τοῦ μαύρου σου λαοῦ· δὲν ἐπαινεῖ αὐτὸς τὰς νίκας τὰς εὐκολὰς βασιλέων καὶ πλουσίων, ἀλλὰ δείχνει ψάλλον τὰ ἐδικὰ του λαβώματα. Δὲν ἐμίσθωσε τὰς ὠδὰς του μῆτε με ἄσπρα μῆτε με γεύματα, ἀλλὰ θλιβόμενος καὶ δευψῶν καὶ πεινῶν ἐξήγησε εἰς ἄσματα σύντομα τὴν λύπην του πάντα εὐτολμον καὶ πάντα ἐλπίζουσαν. Συναῖξε, ὦ Ἑλλάς καλότυχη, συναῖξε ταῦτα τὰ δείγματα τῆς αἰωνίου σου δόξας, συναῖξε τα ὡσὰν ἱερὰ λείψανα ἀρχαίων ναῶν, ὡσὰν ἀκριβὰ συντρίμματα ἀρχαίων ἀγαλμάτων. Ἐὰν θέλῃς κάτι τι νὰ μιμηθῆς, τὰ ἐδικὰ σου μιμήσου. Ἀπὸ ζωντανὰς φωνὰς μάθε ποίησιν, ὄχι ἀπὸ βιβλία τυπωμένα· ὄχι εἰς λίμνην λασπερὴν, ἀλλ' εἰς τρέχουσαν βρυσούλαν σβύσε τὴν δίψαν. Μὴν ἀποκοιμηθῆς εἰς τὴν δόξαν τὴν νέαν ὅπου σ' ἔλαχε· φοβήσου μῆπως εἰς τὴν γαλήνην δὲν σ' εἶναι τόση λαμπρότης ὡσὰν εἰς τὴν χάλαζαν. Τὰ δένδρα τῆς ποιήσεως, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δόξης, δὲν αὐξάνονται ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν αὐλῶν, μῆτε εἰς ἔδαφος ἀσημένιον· αὐξάνονται ὑπὸ τὰ χιόνια τὰ παγωμένα, αὐξάνονται ἀνάμενα εἰς χειμῶνα ἀνεμώδη, αὐξάνονται με δροσίαν ἢ ἰδρωτὸς ἢ δακρῶν» (1).

(1) « La poesia gli è il fior della vita, nel quale si nasconde la dolcezza del frutto avvenire. Laddove è alta poesia, quivi è il germe e d'alti sensi e d'opere gloriose. Da quell'altezza discendono con armonioso impeto i fiumi che fanno feconda la vita. Ne' tuoi canti, o Grecia, il braccio armato risponde forte al palpito delicato del cuore: al lieto strepito del trionfo si confonde il gemito della vergine innamorata; e il bisbiglio de' baci innocenti con l'anelito del morente guerriero. Più alto del cigno di Tebe volano gl'inni, o Grecia, del tuo popolo misero: non esalta egli le facili vittorie de' grandi ne' giochi, ma cantando

* * *

Μετά τὰ δοκίμια αὐτά, πού ἀφοροῦν τὴν Ἑλλάδα, ἀκολουθοῦν ἄλλα σχετικὰ μὲ τὴ Σερβία καὶ τὴν Κορσική, λίγες μεταφράσεις καὶ μερικὰ δοκίμια πάνω σὲ διάφορα θέματα μὲ χαρακτῆρα ἠθικὸ ἢ παραινετικὸ. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ δοκίμια συναντᾶμε δῶ καὶ κεῖ μερικὰ καὶ σὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα, πού νομίζουμε ὅτι δὲν στεροῦνται ἐνδιαφέροντος, τόσο ὡς περιεχόμενα, ὅσο καὶ ὡς γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Θωμαζαίου. Τὰ ἀναδημοσιεύουμε μὲ τὴν ἴδια σειρά πού βρίσκονται στὶς «Scintille».

Τὸ πρῶτο πού συναντᾶμε σὲ ἑλληνικὴ — καὶ ἰταλική — γλῶσσα εἶναι ἓνας παραλληλισμὸς τοῦ «μικροῦ σπόρου» μὲ «τὰ σπέρματα τοῦ καλοῦ» τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς πού αὐξάνουν καὶ δυναμώνουν μὲ τὸν καιρὸ καὶ «ἀνατρέφουν τὰ αἰσθήματα τὰ γενναῖα, καὶ ἐπισκιάζουν καὶ ἀνθοστολίζουν μὲ μυστικὰς ἀρετὰς τὸν ταλαίπωρον βίον».

Ἴδου καὶ τὸ κείμενον:

«Ἴδὲ τὸν μικρὸν σπόρον ὁποῦ βάλλεται εἰς τὸν κόλπον τῆς γῆς· ὅτι ἡ μικρότης του περιέχει ὅλον τὸ δένδρον, καὶ τὴν ρίζαν τὴν δυνατὴν, καὶ τὰ ὑψηλὰ κλαδιά, καὶ τὰ ἀπαλὰ φύλλα, καὶ τὰ ἄνθη τὰ χαρίεντα. Τὸ ἀγαθοεργὸν φῶς τοῦ Ὑψίστου, καὶ ὁ ἄνεμος, τώρα ὀρμητικὸς, τώρα γαληνός, καὶ τὸ χιόνι σωρευμένον θέλουν αὐξάνει τὸν νέον βλαστὸν, καὶ ὁ ἄνθρωπος κοπιασμένος θὰ καθίσει εἰς τὴν σκιάν του, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ θέλουν ἐκεῖ κελαδεῖ ἐρωτικῶς καὶ φωλεῖ. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην τὰ σπέρματα τοῦ καλοῦ, πρῶτον μικρά, ὀλίγον κατ' ὀλίγον αὐξάνονται, καὶ ἡ χαρὰ καὶ τὰ δάκρυα, ὁ φόβος, αἱ ἐλπίδες, καμμίαν φορὰν καὶ τὰ σφάλματα, ἀνατρέφουν τὰ αἰσθήματα τὰ γενναῖα, καὶ ἐπισκιάζουν καὶ ἀνθοστολίζουν μὲ μυστικὰς ἀρετὰς τὸν ταλαίπωρον βίον. Πρὸς τινὰς ὁ ἥλιος τῆς ζωῆς ἀνατέλλει ὀλίγωρα, καὶ ὀλίγωρα κρύπτεται· καὶ νεφέλαι τῆς ἀχρεϊότητος καὶ τῆς δειλίας ἀφαιροῦν τὴν χαρὰν τῆς λαμπρότητος τῆς οὐρανίας. Πρὸς τινὰς τὸ πρῶτ' ἔρχεται καὶ ἀπερνᾷ σκεπασμένον ὑπὸ σκιάς Ἰσης καὶ ἡσυχωτάτης, ὁποῦ φαίνεται ἡ ἀταραξία καὶ ἡ γαλήνη τῆς ἀρετῆς· ἀλλ' ἄξαφνα ὁ χειμῶν ἔρχεται σφοδρός, καὶ ταραττει τὴν ψυχὴν τὴν ἀπρονόητον ἕως τὰ ἐνδότερα κύματα. Τότε ὁ ἥλιος σηκώνεται πάραυθα ἐπάνω εἰς τὰ κύματα, ἀκόμη μουγγρίζοντα· καὶ χαριεστέρα λαμπρότης διαδέχεται τὴν φοβερὰν ταραχὴν, καὶ τὰ ὅλα δεικνύονται βαμμένα εἰς ἓνα χρῶμα καὶ εἰς μύρια χρώματα, καὶ ἡ ζωὴ φαίνεται ἐκατονταπλάσιασμένη. Ὅταν ἡ γύμνασις τῶν γενναίων ἀφιερωμάτων, ὅταν ἡ καθαρτικὴ πεῖρα τῆς λύπης ἐπαρασκεύασαν τὴν ψυχὴν, τότε καὶ ἓνας λόγος, καὶ σιωπὴ ἔγκαιρος τὴν σηκώνουν, τὴν μεταλλάττουν, καὶ μεταφέρουν ἀνελπίστως εἰς

mostra le proprie ferite: nè furono compri i suoi cantici con danaro o conviti; ma, afflitto e assetato e affamato, sfogò in brevi armonie il suo dolore, pieno d'ardimenti e di speranza indomata. Raccogli, Grecia fortunata, raccogli codesti documenti dell'immortale tua gloria, raccogli come avanzi sacri d'antichi templi, come preziosi frammenti d'antichi simulacri. Se vuoi qualcosa imitare, imita le tue: dalle vive voci apprendi poesia, non da libri: non a feccioso padule, ma a vive correnti spegni la sete. Veglia, ed anela al bene: temi la calma non sia meno splendida della tempesta. Le piante della poesia, della virtù, della gloria non crescono all'ombra delle sale, nè da argenteo pavimento; crescono sotto le nevi indurate, crescono nel verno ventoso, crescono per rugiada di sudori, di lagrime ».

* * *

ἀγνωρίστους ὑψηλότητας. Ἐκεῖθεν ἡ ψυχὴ μὲ χαρούμενον θαυμασμὸν καταβλέπει τὰ χωράφια τὰ ὑποκείμενα, καὶ πολλὰ ὁποῦ τὴν ἐφαίνοντο πρῶτον εὐμορφα καὶ μεγάλα, τὰ θεωρεῖ τώρα ὡσάν ἄσχημα καὶ μικρά. Δὲν τὰ καταφρονεῖ ὅμως, δὲν τὰ μισεῖ, ἀλλὰ μὲ δυνατὸν ἀγάλιασμα εὐσπλαγχνίας ἐνώνει τὰ πάντα, καὶ τὰ ἀνθρώπινα σφάλματα καλύπτει ὑπὸ τὸ λευκὸν σκέπασμα τῆς ἀγάπης. Ἐνίοτε καὶ πίπτει, καὶ μὲ ἐδικὰ τῆς ὄπλα λαβώνεται, καὶ κλαίει, καὶ ἀπελπίζεται· ἀλλὰ δὲν ἀλησμονεῖ ποτὲ τὴν ψυχικὴν εὐμορφίαν εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνελήφθη· καὶ ἀνασταίνεται, καὶ τινάζει τὰ πτερὰ ἀνανεωμένα, καὶ ψάλλει ἀναβαίνουσα εἰς τὴν ὑψίστην χαρὰν» (1).

Ἄλλο δοκίμιο εἶναι εἶδος ψαλμοῦ. Παροτρύνει τὴν ψυχὴν του νὰ ἀδιαφορῇ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὶς κρίσεις των καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ βουνὰ καὶ τοὺς δρυμοὺς, ὅπου, μονάχη κι ἐρημη, καλλιτέρα θὰ εἰσακουσθῇ ἀπὸ τὸν λαμπρὸν οὐρανόν:

«Δὲν ἐμπορεῖ τὸ αὐτὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν ψυχρῶν νὰ καταλάβῃ τὰς βαθεῖας ἀρμονίας τῆς ψυχῆς τῆς λαβωμένης ἀπὸ μυστικὴν καὶ μελετωμένην λύπην. Τότε σὲ λογιάζουν καλότυχον, ὅταν κάθε νόησις ἦναι γεμάτη ἀναστεναγμῶν· τότε σὲ νομίζουν ἐκπεπληγμένον, ὅταν ἡ ἀδάμαστη ἀρετὴ ἱατρεῦη παρευθὺς τὰ παλαιὰ τραύματα τῆς καρδίας. Τὰ σφάλματά σου ἐπαινοῦν, θαυμάζουν τὰς ἀσθενείας σου· τὴν σώφρονα ἐργατείαν, τὴν σιωπηλὴν ἐνέργειαν καταφρονοῦν· καὶ ἀγαπῶντες ὑβρίζουν, καὶ κολακεύοντες συκοφαντοῦν. Ἄλλὰ καὶ ἡ ὑψηλότης ἡ λαμπρὰ τοῦ οὐρανοῦ εἶναι κρυμμένη εἰς τὰ ἀδύνατα ἀνθρώπινα μάτια, ὡσάν καὶ ἡ ἄμετρος βαθύτης τοῦ ἄδου.

(1) « Guarda il piccolo seme affidato al sen della terra; che la sua piccolezza comprende l'albero intero, e la forte radice, e gli alti rami, e le tenere fronde, e i fiori gai. La benefica luce dell'alto, e il vento ora impetuoso or sereno, e le nevi ammontate, nutricheranno il germe novello; e l'uomo lasso sederà all'ombra sua, e gli uccelli del cielo ivi amorosamente faranno lor canti e lor nidi. Così nell'anima umana i germi del bene, piccoli in prima, a poco a poco si svolgono; e la gioia e le lagrime, il timore e le speranze, talor anche gli errori, nutricano i sensi generosi, e ombrano e fioriscono di virtù secrete la mestissima via. Ad altri il sole della vita presto sorge e presto s'asconde, e le nubi della viltà e dell'ignavia rubano la gioia de' celesti splendori: ad altri il mattino viene e passa velato d'ombra uguale e quietissima, che pare la pace serena della virtù; ma ecco di subito la tempesta viene veemente, e turba di flutti l'anima improvida sin nell'acque più fonde. Ma il sole a un tratto si leva sulle onde muggenti; e più lieta luce succede al terribile turbamento, e le cose tutte si mostrano in un colore e in mille colori: e centuplicata si sente la vita. Quando l'abito de' magnanimi sacrifici, quando la purificatrice prova del dolore han preparata l'anima nostra, allora una parola, un silenzio opportuno, la scuotono, la trasmutano, e in sperato la portano in ignota altezza, di dove con lieta meraviglia riguardando la soggetta pianura, assai cose che già le parevano belle e grandi, vede piccole e disadorne. Non le disprezza però, non le aborre; ma tutte in un possente abbracciamento di pietà le congiunge; e i falli umani nasconde col celo candido dell'amore. Talvolta anco cade, e colle armi proprie si impiega, e piange, e dispera; ma non dimentica mai la spirituale bellezza alla qual venne assunta; e risorge, e tende l'ale rinnovellata, e canta salendo ».

«Τὶ σέ μέλει, ψυχὴ θλιβομένη, ἐὰν ὁ κόσμος δὲν σέ γνωρίζῃ; τί σέ μέλει, ἀηδὼν μοναχῆ, τὸ ψιθύρισμα ὅπου κάμνουν αἱ μυῖαι ἀναπετοῦσαι τριγύρω σου. Ὑψώνου γλίγωρα, ὑψώνου εἰς τὰ βουνὰ τὰ βάλλοντα, εἰς τοὺς δρυμούς τοὺς σιωπῶντας· κανέναν δὲν θὰ σέ ἀκούσει, ἀλλ' ὁ οὐρανὸς ὁ λαμπρὸς θὰ σέ ἀκούσει. Καὶ ψάλλε, καὶ ἀναστέναζε, καὶ τὸ ἄσμα σου ἄς ᾄῃται κλαυθμὸς, καὶ ὁ κλαυθμὸς ἄς ᾄῃται ψάλσιμον. Καὶ ἡ χαρὰ καὶ τὰ δάκρυα ἄς ᾄῃται παράκλησις ἀδιάλειπτη· καὶ τὰ αἰώνια τὰ μεμακρυσμένα ἄς τὴν ἀντηχοῦν. Ἄς συγκλαίωμεν τὰς κρίσεις τὰς ἀδίκους καὶ ἀστάτους τῶν ἀνθρώπων· ἄς σφαλίζωμεν εἰς τὸ πλῆθος τὸν ναὸν τῆς καρδίας μας, καὶ καρτερικῶς εὐθυμοί, ἄς κάμωμεν θυσίαν τῆς αὐστηρῆς ἀγάπης καὶ τῆς καθαρισμένης ἐλευθερίας» (1).

* * *

Τὸ τρίτο δοκίμιο τοῦ συναντᾶμε σὲ ἐλληνικὴ καὶ ἰταλικὴ γλῶσσα ἀφορᾷ τὴ λύπη — «ἱερὸν πρᾶγμα» —, καὶ τὴ συμπόνια καὶ τὴ δύναμι τῆς ἀδικίας. Ὁ ἐνάρετος πρέπει νὰ φαίνεται ἀνώτερος: νὰ λυπᾶται διὰ τὴν πονηρίαν, ἀλλὰ νὰ ἀγαπᾷ τοὺς πονηροὺς:

«Διατὶ δὲν ἐμπορῶ, μὲ τὴ δύναμιν φιλικῶν λόγων νὰ παρηγορήσω τὴν λύπην σου; Ἱερὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ λύπη· πρέπει ἄνθρωπος νὰ τὴν πλησιάζῃ εὐσεβῶς, καὶ νὰ φοβῆται μήπως ᾄῃται ἀνάξιος νὰ τὴν καταλάβῃ. Εἶδες τὰ δάκρυά μου, ἐπιασες τὸ χέρι μου, δακρύσας καὶ σύ· ἀλλ' εἰς τὸν ἐδικόν μας κλαυθμὸν δὲν ἤτον δειλία. Ὅχι αἱ θλίψεις τῆς φιλαυτίας, ἀλλὰ αἱ βλάβαι τῆς ἀγάπης, σὺρνουν τὰ δάκρυα ἀπὸ τὰς γενναίας. Εἶναι ὅμως εἰς τὰ δάκρυα μαζί μὲ τοὺς φίλους συγκεχυμένα, μία δύναμις ἰατρεικὴ, τὴν ὅποιον δὲν ἔχουν τὰ ὑπομειδιάσματα τῶν εὐτυχῶν.

Ἄλλοίμονον, ἡ ἀδικία ἐκτείνει πανταχοῦ τὰ ὀνύχια τὰ ἀκάθαρτα! μὴτε τὸ ἄδυτον τῆς οἰκιακῆς ἐστίας, μὴτε ἡ ἱερὰ σκιά τοῦ θυμαστῆριου εἶναι ἀνέπαφος ἀπ' αὐτὴν. Ἀνάμεσα εἰς τὰς ἀφανίσεις ἡ δειλία τοῦ ἀρχαίου ἀνθρώπου ἔρπει, καὶ κρύπτεται ὡσάν ὄψις εἰς λιμνώδη χωράφια. Δάκνει καὶ φεύγει, φεύγει καὶ ἔξαφνα γυρίζει· φεύγει, καὶ σφουρίζει ἀπὸ μακρὰν, καὶ καρτερεῖ κουβαριασμένος εἰς ἓνα φραγμὸν, καὶ ρίπτεται αἰφνιδίως, καὶ θανασιμώτερα δάκνει.

(1) « Non può orecchio freddo sentire le profonde armonie d'anima ferita da arcano e meditato dolore. Ti stiman felice quand'ogni tuo pensiero è pieno di gemiti; ti fanno abbattuto allorchè l'indomata virtù guarisce in un subito le antiche piaghe del cuore. Gli errori tuoi lodano, ammirano le debolezze; la modesta temperanza e il tacito vigore disprezzano. Insultano, amando; adulando, calunniano. Ma l'altezza luminosa de' cieli è nascosta all'impotente occhio umano, così come la smisurata profondità dell'abisso.

Se il mondo non ti conosce, che fa a te, anima afflitta? Che fa a te, rusignolo solitario, il ronzar delle mosche d'intorno? Levati ratta, levati alle fiorenti montagne, alle foreste tacenti. Nessuno t'ascolta; ma il cielo raggianti t'ascolta. Canta e sospira; e nel tuo canto sien lagrime, e nelle lagrime canto. E la gioia e il dolore sieno preghiera continua, e la possano i secoli lontani echeggiare.

Piangiamo gl'ingiusti e instabili giudizi degli uomini: chiudiamo alla moltitudine il tempio del cuor nostro; ed ilari di forte ilarità, facciam sacrifici d'austero amore e di puro ardimento ».

«Μὴν ἀγανακτῶμεν, ὦ φίλε, μὴν καταφρονῶμεν ταύτας τὰς ρυπαρότητας τῆς μεμιασμένης ψυχῆς τῆς ἀνθρωπίνης. Ἄς λυπώμεθα διὰ τὴν πονηρίαν, καὶ τοὺς πονηροὺς ἄς ἀγαπῶμεν» (1).

* * *

Τὸ ἐπόμενο ἰταλο-ἐλληνικὸ δοκίμιο ἀφορᾷ τὸ θάνατο, τοὺς πόνους τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἡσυχία τοῦ παντοτεινοῦ ὕπνου, δι' ὅποιον πεθαίνει «πρὶν τὸ μαχαῖρι νὰ περάσῃ τὴν καρδίαν του, πρὶν ἡ δειλία τοῦ κόσμου νὰ μολύνη τὴν ἀξιοσύνη τῆς ψυχῆς του, πρὶν οἱ γλυκοὶ κίνδυνοι τοῦ βίου νὰ τὸν παρασκευάσουν ἀργὰς μετανοίας». Στὸ ἰταλικὸ κείμενο προτάσσονται καὶ τὰ ἐξῆς, πού λείπουν εἰς τὸ ἐλληνικὸ κείμενο:

«Καλότυχος ὅστις ἀποθάνῃ! (ἔτσι ἐφώναζα τὸ 1840 σ' ἓνα νεαρὸ Ἕλληνα, στὸν ὅποιον ὁ θάνατος εἶχε ἀφαιρέσει ἓνα ἀδελφόν του). Καθὼς βλέπουμε τὸ δοκίμιο αὐτὸ ἀπευθύνεται πρὸς ἓνα Ἕλληνα φίλο τοῦ Θωμαζαίου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα, καθὼς φαίνεται πάρα κάτω, ἀρχίζει ἀπὸ Σ. καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει ἓναν ἀδελφὸ του. Δὲν ξέρομε ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ νέος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅμως φαίνεται ὅτι πρόκειται γιὰ Ἕλληνα, πού ὁ Θωμαζαῖος εἶχε γνωρίσει στὴν Ἰταλία. Ἴδου ὅλο τὸ κείμενο τοῦ δοκιμίου:

«Καλότυχος ὅστις ἀποθάνῃ ἐν καιρῷ, πρὶν τὸ μαχαῖρι τῆς λύπης νὰ περάσῃ τὴν καρδίαν του, πρὶν ἡ δειλία τοῦ κόσμου νὰ μολύνη τὴν ἀξιοσύνη τῆς ψυχῆς του, πρὶν οἱ γλυκοὶ κίνδυνοι τοῦ βίου νὰ τὸν παρασκευάσουν ἀργὰς μετανοήσεις. Ὅχι ἐκεῖνος ὅπου μισεῖ, ἀλλ' ἐκεῖνοι ὅπου μένουν, Σ... εἶναι ἄξιοι δακρύων. Ψυχρότερα παρὰ τὸν λίθον τοῦ τάφου εἶναι ἡ ψυχρότης ἀνθρώπου ἀνελετήμονος· ὁ θάνατος μίαν φορὰν σὲ λαβώνει, ἡ γλῶσσα τοῦ πλησίον σου ἐπτὰ φορὰς τὴν ἡμέραν. Τὶ λέγω, λαβώνει; Ὁ θάνατος δὲν εἶναι σκελετὸς γυμνὸς καὶ δρεπανοφόρος, θερίζων τὰς παρηγορίας ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ σπέρνων τὰς λύπας· εἶναι παρθένος ὅπου, περνοῦσα ἀνάμεσα εἰς τὰ ἄνθη, συνάξει πὸτ' ἓνα, πὸτ' ἄλλο, καὶ τὰ βάλλει εἰς τὰ χέρια τῶν Ἀγγέλων. Γλυκὸς εἶναι, Σ..., ὁ ὕπνος τοῦ τάφου· κουφοτέρα εἶναι ἡ γῆ διὰ τοὺς κοιμωμένους ὑποκάτω, παρὰ διὰ τοὺς περιπατοῦντας ἐπάνω. Ὁ βίος εἶναι χειμῶν συνεχῆς· ἡμεῖς ταλαίπωροι, κολλημένοι εἰς μίαν σανίδα κυματιζομένην, φοβούμεθα τὴν ἡσυχίαν τοῦ λιμένου. Ὡς λιμὴν τῶν θλιβομένων, ὦ ἀνάπαυσις τῶν κουρασμένων, ὦ ἐλευθερία τῶν αἰχμαλώτων, Θάνατε, ἐγὼ σὲ ὑμῶν καὶ λατρεύω, ὡσάν ὑπουργὸν ἐλεεινὸν τοῦ Θεοῦ.

(1) « Perchè non poss' io, con la forza d'amiche parole, consolare il dolor tuo? Sacra cosa il dolore: e l'uomo dee con religione appressarglisi, e temere di non essere immeritevole di comprenderlo. Vedesti le lagrime mie, stringesti la mia mano, anche tu lagrimante: ma nel pianto nostro non era viltà. Non l'offeso orgoglio, ma l'amore ferito traggon lagrime dall'anime generose. Pur nelle lagrime in compagnia de' cari versate è una virtù sanatrice, che il sorriso de' fortunati non ha.

Ahi la frode distende per tutto l'ugna sue impure: nè i penetrati del focolare domestico, nè la sacra ombra dell'altare intatti da lei. Fra le ruine del bene, la viltà dell'uomo tristo striscia e s'asconde come serpe in terreno di fango. Morde e fugge; fugge e a un tratto si volta; fugge e fischia di lontano, e aspetta aggomitolata entro una macchia, e improvvisa si lancia, e morde veleno.

Non ci irritino ad ira o a disprezzo queste sozzure dell'anima umana contaminata. Piangiamo l'ingiustizia, gl'ingiusti amiamo ».

« Ἄλλην θάλασσαν πέρυσι ἐγὼ ἀποδημητής, εἰς τούτας τὰς ἡμέρας, ἐπαραπα-
τούσα, εἰς ἄλλην γλῶσσαν ἄνοιξα τὴν ψυχὴν μου. Δὲν ἐφαντάσθηκα τότε, ὅτι εἰς ὀλί-
γον διάστημα ἀπὸ τούς γαλλικούς φθόγγους ἤθελα περάσει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἁρμο-
νίαν, καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν σου σὲ ἤθελα γράφει λόγους συμπαθοῦς εὐπλαγχνίας. Ἡ
ἀγάπη εἶναι ἡ πίστις μου. Ὅς τις ὑποφέρει, γίνεται ἰδιός μου συγγενής· ὅταν ἀγκα-
λιάζω τὰς λύπας τῶν ἄλλων, τούτη εἶναι ἡ μόνη παρηγορία τῶν ἐδικῶν μου λυπῶν.

« Πολλάκις τὴν ἐσπέραν ἐγὼ μοναχὸς θὰ περιπατήσω εἰς τὸ ἔρημον περιγιάλι, ὅπου
ἐκτείνεται ἀντικρὺ τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου, τοῦ σιωπηλοῦ μας σπητίου· καὶ θὰ ἰδῶ
τὸν καπνὸν σηκωθέντα ἀπὸ τὰς καμίνους τὰς ἀναμμένας· θὰ ἰδῶ τὰς νεφέλας ἀργά
μαζωμένας ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ τὸ φεγγάρι ἐξ ἐναντίας μόλις δεικνύον τὸ φῶς τὸ
παρθενικόν, καὶ ἀστέρας σπανίους εἰς τὴν οὐρανίαν βαθύτητα διασκορπισμένους. Θὰ
ἀκούσω τὸν χαμηλὸν ψόφον τοῦ κύματος, τὴν ἀερίαν δέησιν τῶν κωδουνίων, τὸ ἄσμα
τῶν πλοιαρίων ἀγάλια κουπιζόντων, ὅπου ἔρχεται ἀπὸ μακρὰν. Τότε θέλω στοχασθῆ
διὰ τούς πεθαμένους, διὰ τούς ἀλησμονημένους ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ αἱ ψυχαὶ των
ἐξυπνισμένοι ἀπὸ τὸ ψυχρὸν των κρεββάτι, ὡσάν ἄγγελοι ἐλπίδος, θὰ μὲ ἀπλώσουν
τὰ χέρια, καὶ θὰ μὲ προσκαλέσουν εἰς τὸ ἄπειρον βασιλεῖον τῆς ἀταράχου εἰρήνης,
τῆς ἀοράτου χαρᾶς » (1).

(Ἔπεται συνέχεια).

(1) « Fortunato chi muore! (gridavo io nel MDCCCXL ad un giovane greco, a cui
la morte toglieva un fratello).

Fortunato chi muore in tempo, prima che il ferro del dolore trapassi il cuor suo,
prima che la mondana viltà gli contami la dignità dell'affetto, prima che i dolci pericoli
della vita gli preparino un tardo pentire. Non chi va ma chi resta è degno di lagrime. Più
fredda che la pietra della sepoltura è la freddezza dell'uomo spietato. La morte ti ferisce
una volta, la lingua del fratel tuo sette al dì. Che dico: ferisce? Non è la morte scheletro
scarno con falce, che miete dal mondo i conforti, e semina guai: è vergine che va tra
fiori, e coglie o questo ora quello, e li mette nelle mani degli angeli. Dolce, o S... il sonno
della morte: più leggera la terra a chi dorme sotto che non a chi la calpesta. La vita è bufera:
noi miseri, aggrappati a una tavola fluttuante, paventiamo la calma del porto. O porto
degli addolorati, o degli stanchi riposo, o libertà de' prigionieri, o Morte, io ti canto e t'adoro
come ministra pietosa di Dio.

Altro mare, anno, a questo dì, contemplavo io pellegrino: in altra lingua aprivo
il cuor mio. Nè pensavo allora che fra non molto da' suoni francesi sarei volato alla greca
armonia, e avrei a te nella lingua tua volte parole di consenziente pietà. L'affetto è a me
fede, le lagrime lingua, patria il dolore. Chi soffre è mio congiunto. E abbracciare gli altrui
patimenti m'è ristoro de' miei.

Sovente la sera io passeggerò solitario la riva che si stende di faccia a San Cristo-
foro solitaria, di faccia alla muta abitazione nostra; e vedrò 'l fumo levarsi dalle fornaci
ardenti, vedrò le nubi lente ammontarsi sul mare, e la luna di contro mostrare appena il
virgineo suo raggio, e gli astri radi dispersi per il cielo profondo; udrò il mormorio cupo
dell'onde, e la preghiera aerea delle campane, e il canto delle barchette adagio adagio vo-
ganti, che vien di lontano; e penserò allora ai sepolti, ai dimenticati dal mondo; e l'anime
di quelli, deste dal gelido letto, com'angeli di pace, a me tenderanno le braccia, e me invi-
teranno all'infinito impero della pace imperturbata, delle invisibili dilettezze ».

E. I. A. P. — ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΜΕΤΑΔΟΣΕΙΣ ΡΑΔΙΟΣΤΑΣΘΜΩΝ ΜΠΑΡΙ ΚΑΙ ΡΩΜΗΣ.

	Καθημερινὰ μεταδόσεις: ὥρα Ἐπιπέδου 9,15 — 10 μ. μ. Ραδιοσταθμὸς Μπαρί (μ. 283,3 κχ. 1059) Ἐπιπέδου κομάτων: μ. 31,13 κχ. 9630 Ἐπιπέδου Ἀθηνῶν: 0,40—1 πρώην.	Σταθμὸς Ρώμης (βραχέων κομάτων: μ. 31,13 κχ. 9630) Ἐπιπέδου Ἀθηνῶν: 0,40—1 πρώην.	Διεύθυνσις τμήματος Ἑλληνικῶν μεταδόσεων καὶ περιοδικῶ « Ραδιο-Ἐπιπέ- δου »:
Δευτέρα	Ἐθνικὸς Ἑλληνικὸς ἴμιος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διλέξις. Εἰδήσεις ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας καὶ τὸν ἔξω Ἑλληνισμὸν. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκου).	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Μεταδόσεις ἑλληνικῆς μουσικῆς.	E. I. A. P. Sezione Trasmissioni Greche Via Montello 5 ROMA (Italia)
Τρίτη	Ἐθνικὸς Ἑλληνικὸς ἴμιος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διλέξις. Οἰκονομικαὶ εἰδήσεις καὶ νέα διάφορα. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκου).	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Νέα διάφορα.	
Τετάρτη	Ἐθνικὸς Ἑλληνικὸς ἴμιος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διλέξις. Εἰδήσεις ἀπὸ τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκου).	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Μεταδόσεις ἑλληνικῆς μουσικῆς.	
Πέμπτη	Ἐθνικὸς Ἑλληνικὸς ἴμιος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διλέξις. Εἰδήσεις καὶ νέα διάφορα. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκου).	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Νέα διάφορα.	
Παρασκευή	Ἐθνικὸς Ἑλληνικὸς ἴμιος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διλέξις. Τυριστικαὶ εἰδήσεις. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκου).	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Μεταδόσεις ἑλληνικῆς μουσικῆς.	
Σάββατον	Ἐθνικὸς Ἑλληνικὸς ἴμιος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διλέξις. Εἰδήσεις καὶ νέα διάφορα. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκου).	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Νέα διάφορα.	
Κυριακὴ	Ἐθνικὸς Ἑλληνικὸς ἴμιος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Θεῖον Κήρυγμα. Ἐβδομαδικὰ πολιτικὰ ἐπιθεώρησις. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκου).	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Ἐβδομαδικὰ πολιτικὰ ἐπιθεώρησις.	

Εἰδικὰ προγράμματα καὶ μεταδόσεις διοργανοῦνται ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐπέτειον ἢ ἄλλων ἐθνικῶν ἐορτῶν καὶ γεγονότων.

Ἐπιπέδου Ἀθηνῶν: 0,40—1 πρώην.

Ἐπιπέδου Ἀθηνῶν: 0,40—1 πρώην.

ἈΘΗΝΑΙ

RADIO

RIVISTA

PUBBLICAZIONE MENSILE DI CULTURA GRECO-ITALIANA

ANNO II - N. 4

APRILE 1939-XVII

Il presente fascicolo contiene scritti di:

- † S. B. il Metropolita di Atene CRISOSTOMO;
- S. E. A. TZIFOS, Sottosegretario della Marina Mercantile;
- G. ATHANAS, letterato, già Vice-Presidente della Camera dei Deputati;
- G. PAPAMICHAIL, Pro-Rettore e professore dell'Università di Atene;
- D. BALANOS, Presidente dell'Accademia di Grecia, professore dell'Università di Atene;
- N. EXARCOPULOS, Accademico di Grecia, professore dell'Università di Atene;
- G. SOTIRIU, Accademico di Grecia, professore dell'Università di Atene;
- B. VELLAS, Professore dell'Università di Atene;
- A. ALIVIZATOS, Professore dell'Università di Atene;
- P. BRATIOVIS, Professore dell'Università di Atene;
- G. ZORAS, Professore dell'Università di Roma;
- F. DE SIMONE-BROWER, Professore dell'Istituto di Lingue Orientali di Napoli;
- C. FALTAITS, letterato, publicista;
- F. M. PONTANI, Professore al R. Ginnasio-Liceo di Rodi;
- F. VICCHIO

Il presente fascicolo contiene le rubriche:

- Pagine greche*: di N. Tommaseo.
- Poesie greche all'Italia*.
- Letterati italiani filelleni*.
- Pagine italiane sulla Grecia*.

ROMA

Via Montello 5